

HUMANIST

NR. 5 MEI 1988 LOS NR.: f 2,50

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

**ALS
VROUWEN
WERK
VAN HUN
CARRIÈRE
MAKEN**

EN DE WEERSTANDEN DIE DAT GEEFT

HUMANIST

is een maandelijks uitgave van het
Humanistisch Verbond

Redaktie-adres: Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. Tel.: 030-318145 (sekretari-
aat: toestel 41). Kantooradres: Oud-
kerkhof 11, 3512 GH Utrecht

Redactie: Hes van Huizen (hfdred.),
Ingeborg van Teeseling.

Vormgeving: Hes van Huizen, Rik
Tazelaar (Studio ID).

Druk: Brouwer Offset bv, Utrecht

Medewerkers: Bert Boelaars, Ingrid
Cramer, Eveline van Dijck, Rémi van
der Elzen, Charles Groenhuysen,
Ben Haveman, André Hielkema,
Theodor Holman, Emmy Jacobs, Tom
Janssen, Lieslot Meelker, Albert
Nieuwland, Ida Overdevest, Michel
Pellanders, Chris Pennarts, Dick
van der Peijl, Martin Šimek, Liesbeth
Sluiter, Gerdie Snellers, Frits
Stoffels, Els van Thiel, Sylvia Weve,
Martin de Zoete (sekr.)

Redaktiekommissie: Henk Smit
(voorzitter), Mettha de Nachtegaal,
Hans Martens, Bram Roozendaal

Abonnement/lidmaatschap: Een
jaarabonnement op de Humanist
kost slechts f 25,-. Een kaartje naar
de abonnee-administratie is vol-
doende: Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. Leden van het Humanis-
tisch Verbond ontvangen het blad
gratis. Als u lid wordt, hoeft u dus
geen abonnement te nemen.
Lid worden van het HV is eenvoudig.
U kunt even bellen: tel. 030-318145.
Of u stuurt een kaartje met uw naam
en adres naar Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. (Wacht u s.v.p. met betalen
tot u een aksept-girokaart ontvangt.)
Voor jongeren tot 27 jaar bedraagt de
kontributie slechts f 30,- per jaar.
Bent u ouder dan 27, maar is uw inko-
men onder de f 18.000,- per jaar, dan
betaalt u f 45,-. Boven deze inko-
mensgrens is de minimum-kontribu-
tie f 65,- per jaar. Als richtlijn kunt u
verder uitgaan van een half procent
van uw bruto-jaarinkomen.
Als u wilt, kunt u in één keer betalen,
maar ook per half jaar of per kwar-
taal. Verder kunt u uw partner koste-
loos als medelid opgeven. Deze be-
taalt dan dus geen kontributie.
**Bel nog vandaag voor een informa-
tiepakket: 030-318145.**

De advertentietarieven van febr.
1988 zijn van kracht.

Tekening omslag: Tom Janssen

HET HENRIËTTE ROLAND HOLST HUIS TE AMSTERDAM

Het Henriëtte Roland Holst Huis, aangesloten bij de „Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden“, bestaande uit een verzorgingshuis (330 ouderen) en 170 aanleunwoningen roept ten behoeve van het verzorgingshuis kandidaten op voor de functie van

Geestelijk raadsman/vrouw voor 20 uur per week

Het werk bestaat uit geestelijke steun aan individuele bewoners, het houden van bezinningsbijeenkomsten voor groepen bewoners en het verzorgen van vormingslessen aan medewerkers.

Bij gelijke geschiktheid wordt de voorkeur aan een vrouw gegeven.

Wij zoeken iemand met een H.O.I.-opleiding die begrip heeft voor de problemen van hoogbejaarde mensen en tevens de kunst verstaat samen te werken (op alle niveaus) met de organisatie van het huis.

Geboden wordt een boeiende baan in een verzorgingshuis in ontwikkeling. Rechtspositie en salariering conform CAO-Bejaardentehuizen (schaal 11).

Het Humanistisch Verbond zal betrokken worden via zijn coördinator bij de sollicitatieprocedure. Informatie bij E. G. Cotterell, algemeen directeur, tel. 020-991151.

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen aan ons huis, Kortvoort 100, 1104 NB Amsterdam-Zuidoost, onder vermelding van GV.

(advertentie)

Aktie Steunfonds 1988:

STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C&E 69.97.13.889

G I R O 6 1 6 8

**Humanistisch geestelijk
werk in elk ziekenhuis**

Ziek zijn, verpleegd of verzorgd moeten worden. Het zijn vaak gebeurtenissen die diep ingrijpen in een mensenleven en het kan aanleiding zijn om het leven met andere ogen te gaan bekijken.

In zo'n situatie is het goed om steun te kunnen putten uit een eigen levensovertuiging. Daarom zou in ieder ziekenhuis een humanistisch geestelijk verzorger moeten komen.

Geef een steuntje in de rug en stort uw vrijwillige bijdrage op giro 6168 of bank 69.979.13.889 van het Steunfonds te Utrecht.

DE VRAAG NAAR GEESTELIJKE VERZORGING MOET HET AANBOD BEPALEN

Twee jaar heeft het geduurd. Twee jaar, tot de Commissie-Hirsch Ballin met haar advies is gekomen over de criteria die de overheid moet aanleggen voor steunverlening aan levensbeschouwelijke genootschappen. Al veel langer hanteert het Humanistisch Verbond het uitgangspunt dat de vraag naar bepaalde voorzieningen de mate van steun moet bepalen. En ook al veel langer trekt het HV daaruit de konklusie dat de humanistische geestelijke verzorging in een groot aantal sectoren (met name in het leger) is ondervertegenwoordigd. Het eindrapport van de Commissie-Hirsch Ballin doet recht aan de opvattingen van het HV en maakt (hopelijk) een eind aan het gekrakeel tussen het Verbond en de kerken over de criteria voor steunverlening.

Advies Commissie-Hirsch Ballin stemt overeen met opvattingen van HV

De scheiding tussen kerk en staat is vastgelegd in de Grondwet. Maar dat laat onverlet dat de overheid genootschappen op geestelijke grondslag in bijzondere gevallen kan steunen, aldus de Commissie. Van zo'n bijzonder geval is sprake als de burger zijn vrijheid wordt ontnomen, bij voorbeeld in de krijgsmacht en in gevangenissen en huizen van bewaring. Dan heeft de overheid uitdrukkelijk de plicht te zorgen voor de bekostiging van de geestelijke verzorging. In de strafinrichtingen gaat dat goed.

Maar daarvoor is dan ook een regeling getroffen. Dat ligt anders in het leger. Al eerder stelde de Commissie daarvoor voor, dat de verdeling van de geestelijke verzorgers over de verschillende genootschappen moet afhangen van de voorkeuren van de militairen zelf. Bovendien wil de Commissie eens in de vijf jaar afzwaaiende militairen enquêteren over de vraag van welke geestelijke verzorging zij gebruik hebben gemaakt. Dit sluit rechtstreeks aan bij het punt waar het HV al jaren op hamert, dat de behoefte aan specifieke humanistische geestelijke verzorging voor veel dienstplichtigen pas tijdens hun dienstdtijd blijkt. De vraag naar de voorziening moet de mate van steun bepalen. Eigen bijdragen van de gebruikers van de voorzieningen of van de genootschappen zijn daarvoor niet nodig. Dat vindt de Commissie-Hirsch Ballin en dat onderschrijft het HV.

De overheid kan mensen hun vrijheid ontnemen, waardoor ze geen gebruik

HOLLAND OP Z'N SMALST

kunnen maken van de reguliere geestelijke verzorging. Maar zo'n situatie kan zich ook voordoen zonder overheidsingrijpen, bij voorbeeld in de jeugdhulpverlening, of bij een verblijf in een zieken- of bejaardenhuis. Ook dan is subsidiëring van geestelijke verzorging door de overheid volgens de Commissie-Hirsch Ballin zeer wel mogelijk. En ook deze opvatting sluit aan bij wat het HV hiervan vindt.

Net als de Commissie is het HV voorstander van een volledig aanbod aan geestelijke verzorging voor de jeugdigen, zieken en bejaarden die in dit soort instellingen verblijven. Ongeacht de kleur van die instelling. De Commissie wenst regeling hiervan (voorlopig) aan de instellingen zelf over te laten. Het HV is minder optimistisch gestemd over wat er dan gebeurt. Behalve voor de zeer gevarieerde situatie in ziekenhuizen geeft het HV de voorkeur aan een wettelijke regeling.

Jammer vindt het HV het dat de Commissie-Hirsch Ballin geen uitspraak heeft gedaan over de steunverlening aan godsdienstig en levensbeschouwelijk onderwijs op openbare scholen. Volgens het HV is hier sprake van een situatie waarin de overheid ook in andere opzichten ordenend optreedt, zoals in de jeugdhulpverlening. En daarover heeft de Commissie zich nadrukkelijk wel uitgesproken.

Misvatting

Zoals te verwachten was, hebben de kerken zich heel wat minder positief uitgesproken over het verslag van de Commissie-Hirsch Ballin dan het HV. Het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO), waarin achttien kerkgenootschappen zijn vertegenwoordigd, vindt dat het advies geen recht doet aan de eigen taak en verantwoordelijkheid van de kerken voor hun geestelijke zorg. Maar daarvan ligt de Commissie, genoemd naar haar christen-demokratische voorzitter, niet wakker. „We hebben niet op partijpolitieke basis gediskussieerd”, verdedigt Hirsch Ballin het meningsverschil tussen zijn overwegend CDA-commissie en de kerken tegenover de NRC (9 april). „Verder is het een misvatting te denken dat kerkelijke belangen het best worden gediend door aan politici om gunsten te vragen. Het is voor de kerkelijke en andere geestelijke genootschappen veel meer te wensen dat de eigen verantwoordelijkheden zijn afgebakend dan dat er lobbies worden gekreëerd om ten bate van kerken of andere genootschappen subsidies binnen te halen.”

De regering zal haar standpunt nog bepalen over het advies van de Commissie-Hirsch Ballin. Ook het Humanistisch Verbond en de kerken zullen zich er de komende periode nader op bezinnen.

Ingrid Cramer

Op 11 april overleed Riet Blom-Mourits

EEN VROUW VAN ALLE TIJDEN

Het grote aantal bestuurs- en adviesfuncties dat Riet gedurende zeer vele jaren heeft vervuld in de gemeente Rotterdam en in de humanistische beweging is behalve indrukwekkend, ook veelzeggend. Dat zij een ras-bestuurder was, komt daarin nog eens naar voren. Dat bovendien vele kolleges en commissies er van overtuigd waren dat nu juist hún activiteit hoog op haar prioriteitenlijst stond, is kenmerkend voor de wijze waarop zij aanwezig was. Maar ook haar sociale bewogenheid loopt als een rode draad door de diverse aandachtsvelden heen, met een aksent op het belang van de geestelijke weerbaarheid van mensen: kinderen (HVO), mensen die via hun gezondheid met tegenslagen worden gekonfronteerd (ZVB) en hoogbejaarden die in een afhankelijkheidspositie terecht kunnen komen (HSHB).

Vanuit haar socialistische en humanistische optiek opereerde zij als een politiek dier, feilloos aanvoelend hoe de kaarten geschud lagen. Als geen ander kon zij ontspanning teweeg brengen bij patstellingen of ogenschijnlijk onoverbrugbare verschillen. Streven naar samenwerking, juist ook met kerkelijke vertegenwoordigers, zag zij als voorwaarde om te kunnen bereiken waar zij voor stond. Door haar persoonlijke inzet en wijze van optreden dwong zij vanzelfsprekend respect af en slechte zo drempels, waar die ten aanzien van het humanisme bestonden en bestaan.

Tot 1982 zat zij de raadsliedenkonferenties van de dienst ZVB voor. Politiek en bestuurlijk maakte zij zich sterk voor de erkenning van professionele humanistische geestelijke verzorging in de sektor gezondheidszorg en bejaardenhuis-

vesting. Zij stimuleerde professionalisering van de raadslieden: „ik ben maar een amateur”, hield zij ons voor. Menigmaal echter sprong de vonk op die dagen over wanneer zij dwars door alle professionaliteit heen, al heen en weer lopend, naar voren bracht waar het naar haar gevoel en ervaring om ging. Deze „amateur” heeft ons heel wat meegegeven.

Zo goed als zij altijd belangstelling toonde voor het persoonlijke wel en wee van de mensen met wie zij werkte of met wie zij contact had, zo zocht zij dit ook voor zichzelf bij anderen. Als het maar even kon – na een vergadering, op weg naar het station, of telefonisch – wilde zij „even bijpraten”. Belangrijke gebeurtenissen thuis, met de kinderen, kleinkinderen of met betrekking tot „het werk” hadden aan een half woord genoeg om de essentie er van tot zijn recht te laten komen. Van deze momenten genoot ze en – zo is het met mij ook vele anderen vergaan – deze contacten waren hartverwarmend voor beiden.

Je weg kiezen in het spanningsveld van individu en samenleving, benadrukken en uitgaan van wie iemand is, ongeacht wat iemand is deze levenshouding aanstekelijk uitdragen; het waren haar ingrediënten om het menselijke van de mens centraal te stellen.

Voor Wim, kinderen, kleinkinderen, vrienden en ons allemaal is het een groot verlies dat zij is overleden. Riet's levenshouding, ontwapenende de humor, inzet en warmte kunnen en zullen voor velen inspiratiebron blijven. Zo'n vrouw is van alle tijden.

Marianne van der Schaaf

NIEUW BLAD SKEPTISCH TEGENOVER PARANORMALE VERSCHIJNSELEN

In maart verscheen het eerste nummer van het tijdschrift *Skepter*, 3-maandelijke uitgave van de stichting Skepsis voor wetenschappelijk onderzoek van paranormale verschijnselen. Skepsis werd op 29 oktober 1987 opgericht in navolging van de Amerikaanse organisatie CSICOP (Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal). Voorzitter van CSICOP is de in humanistische kring bekende Paul Kurtz.

De stichting Skepsis belegde op 24 maart een vergadering waar werkgroepen over o.a. telekinese, telepathie etc. werden gevormd, die bepaalde paranormale verschijnselen gaan onderzoeken. Ook is er een groep gevormd die wil onderzoeken waarom mensen in paranormale verschijnselen geloven.

In het eerste nummer van *Skepter* maakt de voorzitter van Skepsis prof. dr. C. de Jager duidelijk wat Skepsis wil. De Jager: „Wij dienen ons niet af te sluiten voor de mogelijkheid van het voorkomen van onverwachte verschijnselen of gebeurtenissen, maar we zullen ze nooit kritiekloos moeten aan-

vaarden. Veel mensen beseffen niet precies wat „waarschijnlijk“ is“. Zo herinner ik me kranteberichten van een maand of wat geleden over mensen die ervan overtuigd waren „vliegende schotels“ te hebben waargenomen. De Jager hoopt dat Skepsis een nuttige taak kan vervullen bij het verklaren van op het eerste oog „wonderlijke“ zaken.

Het blad biedt verder artikelen van de socioloog Van Gelder en de fysicus Braams en een tweetal boekbesprekingen. Een over het boek van Sue Blackmore: „*The Adventures of a Parapsychologist*“, aan te bevelen voor mensen die denken paranormale verschijnselen te hebben meegemaakt. Blackmore is het „enfant terrible“ van de parapsychologie. Ze kwam tot het besef dat ze haar parapsychologische theorieën niet kon toetsen. Niet-paranormale hypothesen gaven vaak een betere verklaring voor bepaalde verschijnselen. Ook wordt het boek van de goochelaar James Randi „*The faith healers*“ besproken, waarin hij gebedsgenezers ontmaskert. Dit boek had in ieder geval tot resultaat dat twee Amerikaanse gebedsgenezers failliet gingen. Randi

SKEPTER

was ook aanwezig bij de vergeefse pogingen van de Fransman Girard om enkele voorwerpen door psychokinese van plaats te laten veranderen. Deze Girard is onlangs door Veronica voor de televisiecamera's gehaald. Toen lukten de pogingen van Girard ogenschijnlijk wel.

De Humanist zal u regelmatig op de hoogte houden van de artikelen die in *Skepter* verschijnen.

Emmy Jacobs

Skepter, Postbus 2657, 3500 GR Utrecht

BELGEN PUBLICEREN BOEK OVER HUMANISME

Over het humanisme bestaat maar één echt standaardwerk: „Grondslagen van Humanisme“, geschreven door Jaap van Praag, de grondlegger van het Humanistisch Verbond. Dan zijn er boekjes over het Humanistisch Verbond (veertig jaar), boekjes met interviews met humanisten en de zeer lichtvoetige brochure „Het voordeel van twijfel“. Maar een modern, gedegen maar niet te zwaar boekje daar tussen in hebben we in Nederland (nog) niet. In België bestaat dat inmiddels wel. Het heet „Humanisme Vandaag“ en is vorig jaar uitgegeven door het Humanistisch Verbond België.

Humanisme Vandaag is de verwoording van een humanistische visie op mens en wereld. Het gaat in op vrijzinnige uitgangspunten en humanistische waarden als zingeving en zelfbepaling. Gelukkig niet steeds zo loodzwaar als je uit al dit soort termen zou kunnen opmaken. Een citaat: „Die zelfbepaling houdt ook in dat humanisten zich nooit de genoegens van het leven hebben ontczegd. Genot klinkt in hun oren niet als een vloek, maar integendeel als een zegen. En wars als ze zijn van elk dualisme, nooit het fysieke genot van het zogenaamde geestelijke genot gescheiden. Wat betreft de algemene uitgangspunten van humanisme en van het Humanistisch Verbond is het boekje evenzeer geschikt voor Nederlandse als voor Belgische lezers. De concrete uitwerking van een en ander laat je echter wel be-

seffen dat het is geschreven voor burgers van een ander land en een andere samenleving.

Humanisme Vandaag is een uitgave van het Humanistisch Verbond Antwerpen, België, uitgegeven door uitgeverij EPO, Berchem. Het telt 144 bladzijden. ISBN-nummer: 90 6445 734 4.

Het is in Nederland te bestellen bij het Humanistisch Verbond in Utrecht. Prijs f 13,50 voor leden, f 15,50 voor niet-leden (exclusief portokosten: f 3,-). Als u f 16,50 of f 18,50 overmaakt op giro 58 t.n.v. Humanistische Pers, Utrecht, o.v.v. „Humanisme Vandaag“ krijgt u het zo spoedig mogelijk toegestuurd.

SYLVIA WEVE EXPOSEERT

Op zondag 1 mei opent The Gote Gallery haar deuren met een expositie van het werk van Sylvia Weve. Zij is vooral bekend door haar scherpe observaties en originele stijl van tekenen. Sylvia Weve tekent regelmatig voor onder andere De Volkskrant, illustreert veel boeken en ontwerpt traditiegetrouw het omslag van de jaarlijkse speciale Kerst-Humanist.

Met deze expositie opent The Gote Gallery de rij van nationale en internationale artiesten op het gebied van de cartoon, de karikatuur en in het algemeen de satire. Hun werk zal te zien én te koop zijn. The Gote Gallery is gevestigd op de M. J. Kosterstraat 17 in Amsterdam-Centrum (tussen Amstel en Frederiksplein) en is geopend van dinsdag tot en met zaterdag van 11.30-17.30 uur. Het werk van Sylvia Weve is er tot 1 juni te zien.

Als vrouwen werk van hun carrière maken

Carrière maken, dat is bestemd voor mannen. En als een vrouw op een hoge, leidinggevende positie zit, is ze vast alleenstaand, zeker kinderloos en in ieder geval ongelukkig. De vrouw hoort immers haar partner liefdevol te steunen in zijn carrière. Zij staat pal achter haar man, is zijn toeverlaat en praatpaal, zij zorgt in zijn schaduw voor huishouden en kroost. Allemaal verleden tijd, zult u misschien zeggen. Helaas, nog lang niet. Als het er echt op aankomt, blijken de weerstanden hoog en hardnekkig. Vrouwen die uit de schaduw treden of er weigeren in te gaan staan, kunnen nog vaak rekenen op een vijandige omgeving – zeker als er ook kinderen te verzorgen zijn. En de toch zo geëmancipeerde partner ontpopt zich nogal eens als een onverwachte tegenstander. Strijd is het gevolg, met als eindstation vaak echtscheiding. Maar soms is wederopbouw mogelijk, leren beide partners carrières, huishouden en de zorg voor de kinderen eerlijk te delen. Zeker is dat de ontwikkelingen moeilijk zijn terug te draaien. Want steeds meer (goed opgeleide) vrouwen hebben de ambitie om een maatschappelijke carrière te combineren met een succesvolle relatie en gezinsleven. In dit nummer van de Humanist voelen wij met de vinger aan de pols en geven een tussenstand van zaken. Rémi van der Elzen bespreekt het boek „Carrièrevrouwen en hun mannen” dat werd geschreven door Bebe Moore Campbell. Deze Amerikaanse journaliste deed uitvoerig onderzoek onder relaties waar beide partners een carrière (willen) maken. Ook had Rémi van der Elzen een gesprek met Dorien de Wit. Zij traint vrouwen in werksituaties en schreef het boek „Vrouwen maken carrière”. Daarnaast beschrijft Ingeborg van Teeseling de ideeën, idealen en geheime wensen die ze had toen ze trouwde. Tot slot bezocht Lieselot Meelker het echtpaar Bouma dat met twee succesvolle carrières op één kussen tegen de stroom van kritiek in bleef roeien. Zij zijn voor elkaar equal partners.

In Amerika is alles groter. Huizen, hamburgers maar ook trends hebben er onnederlandse proporties. Problemen hebben ze ook. En of het nu om aids, economische tekorten of relaties gaat, de omvang van de problemen is vaak gigantisch omdat Amerika nu eenmaal een groot land is met veel Amerikanen. De ómgang ermee lijkt wel te verschillen van onze Nederlandse aanpak. Een probleem is in de V.S. net zoiets als het „Rode Gevaar“ dat de landsgrenzen bedreigt. Het wordt opgeblazen, geëxploiteerd en aangepakt. Niks zorgvuldige analyse, niks moeizame strategie. Het enige dat telt is de overwinning.

Door Rémi van der Elzen

En omdat alles er nu eenmaal ook business is, exporteren zij graag hun succesvolle aanpak als hapklare hamburgers. Hét exportprodukt op de relatiesmarkt is wel het „how to solve“-genre boek. Eenvoudige psychologische handwerkjes waarin in een paar hoofdstukken het recept voor het optimale geluk wordt gegeven. Na de laatste pagina weet de lezer ook altijd wat hem of haar te doen staat: er tegen aan, *face the enemy*.

Het moge duidelijk zijn dat deze benadering beperkt is, maar verrassend genoeg zitten er toch soms boeken in het „relatieprobleempakket“ die wél de moeite waard zijn en waarbij de Amerikaanse aanpak niet simplificeert maar verheldert. Het probleem wordt onder een vergrootglas gelegd, op vlotte wijze geanalyseerd en voorzien van een mogelijke oplossing. In het betere genre is de oplossing ook altijd een proces en geen panklaar recept.

Zo'n boek schreef de Amerikaanse journaliste Bebe Moore Campbell over de problemen die zich voordoen als een man en een vrouw die een relatie hebben, beiden carrière (willen) maken. En wat er gebeurt als de vrouw zeer succesvol blijkt. Het boek dat in het engels „*Successful women, angry men*“ heet, verscheen in Nederland onder de titel „Carrière vrouwen en hun mannen.“ En zowaar: de problematiek is herkenbaar.

Herkenbaar, hoewel we toch zo'n twintig jaar achter lopen op de V.S. Daar ligt het percentage werkende vrouwen rond de vijftig procent, hier in Nederland is dat veertig procent, een nivo waarop de V.S. twintig jaar geleden al zat. Maar Nederland zit in de lift. Zo is de laatste tien jaar het aantal werkende vrouwen maar met liefst tien procent gestegen.

De verandering van mannen is een voorwaarde voor emancipatie. Los van de cijfers kun je vaststellen dat er ook in Nederland inmiddels een generatie jonge, geëmancipeerde mannen is die een partner die carrière wil maken accepteert en steunt, en die een evenwichtig aandeel in het huishouden als vanzelfsprekend tot zich neemt. Veel van de vrouwen die Bebe Moore Campbell

Bebe Moore Campbell:

MENIG MAN WIL 'N PARTNER DIE ZIJN ONTPLOOIING BEVORDERT

sprak, trouwden met zo'n „bevrijde“ man. Ze interviewde meer dan honderd mannen en vrouwen. Het merendeel was blank, woonde in de stad en had de betere baan. De vrouwen waren jong en succesvol, ze hadden allemaal wel wat opgepikt uit de tweede feministische golf. En het belangrijkste daarvan was dat zij zich los van hun partner wilden ontplooiën in een serieuze studie of baan.

De huwelijken gaan zoals het hoort optimistisch van start, maar na een jaar of wat ontstaat de eerste friktie. Bebe beschrijft in het begin van het boek haar eigen situatie als volgt: „Ik was moeder, echtgenote en werknemer. Ik had een carrière en grootse dromen. Van buitenaf leken de stukjes van mijn leven mooi op elkaar afgestemd, ik was de vleesgeworden droom van de feministen. In werkelijkheid bezorgde het goochelen met al die rollen me meer spanningen dan ik beseftte. Er spatte iets uit elkaar en een van die dingen was ik.“

De onverwachte aanval

Wat er mis gaat is dat de vrouw die de mannenwereld van carrière en succes binnentrekt, moet voldoen aan de daar heersende eisen en normen. Campbell: „Zelfs feministen stonden perplex van de eisen die hun baan aan hen stelden. Sommige vrouwen raakten in paniek toen ze beseften wat werkende mannen allang wisten: dat een baan beslag legt op een groot deel van je beschikbare tijd. En de vrouwen die de arena betreden, moeten zien te slagen zonder de steunende pijler die mannen ten dienste stond om iets te bereiken: een vrouw.“

De vrouw die ambitieus met haar werk omgaat, carrière-gericht is, stuit opeens op tegenstand uit onverwachte hoek: haar geëmancipeerde partner, de man die ooit haar dromen deelde ont-popt zich als tegenstander. In het begin gaat dat sluipend. De afspraken die ooit vanzelfsprekend waren, worden ondermijnt. „Mijn man begon zijn aandeel in het huishouden te betitelen als „mij een handje helpen“, en hij wenste geprezen te worden als hij zich aan een afspraak hield,“ zegt een vrouw in het boek. De bevrijding van traditionele rolpatronen die de jaren zestig met zich

mee leek te brengen, blijkt niet erg diep geworteld. Veel mannen willen onbewust toch een partner die vooral hún beroepsmatige en emotionele ontplooiing bevordert, stelt Campbell in haar boek. Het is de fase die ze met *De Terugschlag* betitelt en die vaak met een uitbarsting begint. „Ik heb me verdomme niet ingeschreven als fan van een schimmige werkverslaafde die mijn naam niet moet, mijn eten niet wil koken, mijn geld niet hoeft en liever een verhouding heeft met haar baan dan met mij“, schreeuwt een man zijn vrouw toe. De terugschlag komt in steeds sneller etappes en in vele vormen, maar het begin volgt meestal hetzelfde patroon; de man kleineert de vakprestaties van zijn vrouw en begint zijn taken in het huishouden te saboteren. Het is het eerste waarschuwingssignaal, Bebe Campbell noemt het fase één.

Het jachtige bestaan van de supervrouw

„De terugschlagkritiek stoelt op de behoefte van de man zich zeker te voelen van de liefde, afhankelijkheid en trouw van zijn vrouw. Hij beoogt er mee zijn vrouw terug te dringen uit haar beroepsmatige aspiraties en de rol van echtgenote te verheffen tot opperste levensbestemming“, stelt Campbell. De reactie van veel vrouwen is wat ze het „*Supervrouwschap*“ noemt. Naast carrièrevrouwen proberen bijna alle vrouwen in het boek een full-time huishoudster, een liefdevolle echtgenote, en een goede moeder te zijn. En om al die rollen tot hun recht te laten komen, zijn hun dagen gevuld met eindeloze verplichtingen.

Dit jachtige tempo eist z'n tol. Tranquillizers, alcohol, en psychosomatische klachten. Maar als vrouwen hun carrière toch prioriteit blijven geven, wat vaak gebeurt, treedt fase twee in werking. De onbestemde vitterijen worden openlijke vijandigheden. „Je raakt je vrouwelijkheid en je warmte kwijt“ is dan een veel gehoord verwijt. Het is een gemene voltreffer, de achillespees van veel vrouwen.

Er treedt in deze fase bij veel vrouwen een soort verdoving in, zij verloochenen dat er iets structureel fout gaat en werken nóg harder. De narigheid en gees-

telijke afmatting die dat met zich meebrengt, heeft ook konsekwenties in bed. Er wordt vaker „nee“ verkocht, en veel mannen zien de weigering van hun vrouw om te vrijen als de zoveelste manier om hun manzijn te ontzeggen. „Werken kost energie“ schrijft Campbell. „Veel mannen kunnen het niet uitstaan dat hun vrouw op kantoor aktiever is dan in bed. Dit is misschien de eerste generatie vrouwen die haar baan mee naar bed neemt.”

De oorlog verklaard

Natuurlijk ligt de zwarte piet niet alleen bij de man. Veel vrouwen die op hun werk moeten vechten om vooruit te komen, nemen hun beroepsmasker mee naar huis. Onderzoek heeft ook uitgezeten dat jonge vrouwen die een traditioneel mannelijke ladder beklimmen, meer kenmerken vertonen die met mannelijk leiderschap in verband worden gebracht dan de mannen. De macho-vrouw doet haar intrede. En aksepteren veel mannen nog wel een vrouw die sukses heeft in haar werk, de schoen begint te wringen als ze zich ook thuis als een haantje de voorste opstelt. Een man daarover: „Het is mij best dat mijn vrouw in het alledaagse leven veel beslissingen moet nemen, maar als het gaat om een of andere crisis in huis, dan wil ik dat mijn vrouw bij mij aanklopt om de oplossing. Als er een snot-aap van veertien binnenstroomt met een pistool, en roept: „je geld of je leven“, dan wil ik weten dat mijn vrouw mij als leider beschouwt. Alleen als ik er zeker van ben dat ik haar ogen de leiding heb, zal ik het initiatief nemen en het rotzakje tot pulp slaan.”

In fase drie wordt de oorlog verklaard. Die fase treedt in – aldus Campbell – als de vrouw het blijmoedige denkbeeld van gelijkheid inruilt voor geteisterde zenuwen. Ze begint haar woede onder ogen te zien en richt die op haar man. Uitdagend verwijdt ze zich nog verder van de door haar man gewenste rol. En hij stelt nog onzinnigere eisen. Fase drie is een grabbelton vol misselijke streken waarmee echtparen elkaar het leven zuur maken. Zij laat het eten dat ze toch al niet had willen koken aanbranden, hij loopt het huis uit terwijl hij had beloofd om op de kinderen te passen. En beide partijen gebruiken seks als werktuig van hun woede en wreak-lust.

Het einde of de wederopbouw

We naderen fase vier; het eindstation. In dit stadium zijn het de mannen die hun woede en onzekerheid ten gevolge van het sukses van hun vrouw atreageren door zekerheid buiten hun huwelijk te zoeken. Sommige mannen storten zich in hun werk, in hobbies of sport. Veel mannen zoeken de emotionele en seksuele bevestiging die ze binnen hun huwelijk niet meer vinden in een nieuwe relatie. Overspel als middel om hun gekwetste gevoelens en gehavende trots te genezen.

De meeste vrouwen die Campbell sprak, legden zich neer bij de ontrouw van hun man. Het neemt wat druk van de ketel. Sommigen beginnen ook een

verhouding, want ook zij lijden aan een gevoel van verwaarlozing. Zowel mannen als vrouwen zoeken in hun nieuwe verhoudingen een liefdesrelatie waarin ze geen tegenstander hoeven te bevechten. Voor de man is dat vaak een traditionele vrouw, voor de vrouw is dat vaak een suksesvolle man, die zich niet bedreigd voelt door haar.

Er blijven dan nog twee mogelijkheden over. Een emotioneel uitgeteld echtpaar bereikt een stadium waarin ze of een eind maken aan hun huwelijk, of gaan werken aan de wederopbouw ervan. Dat laatste niet gemakkelijk is, blijkt uit de cijfers. Het grootste aantal echtscheidingen in de V.S. komt voor onder echtparen met twee carrières.

Voor een deel moet de overwinning bevochten worden op het maatschappelijke terrein. Zolang een samenleving het huisvrouwenschap extra honoreert, en er geen sociaal klimaat is dat aspiraties van vrouwen stimuleert zijn we nergens, schrijft Campbell. Maar belangrijker misschien nog is de verandering binnen de psyche van mannen en vrouwen. Veel mannen zijn ook gedwongen geweest om het beeld van de stoicijnse macho-man te tonen omdat vrouwen daarom vroegen. Op dezelfde manier hebben vrouwen zich laten verleiden het beeld van de lijdzame afhankelijkheid te laten zien om mannen te trekken en te bespelen. Aan die beelden hebben we de man te danken die zwakheid, mislukking en afhankelijkheid vreest en de vrouw die bang is voor sukses, macht en onafhankelijkheid.

De wederopbouw verloopt meestal moeizaam. Sommige echtparen die in het boek aan het woord komen, is het gelukt. Het begint vaak door elkaar zo weinig mogelijk voor de voeten te lopen. „Daarna kunnen ze als de sfeer niet meer zo geladen is, proberen te leren hoe ze elkaar hun gevoelens moeten duidelijk maken. Dat vergt geduld van beide kanten; beide partijen moeten daarin concessies doen. Zowel de man die een traditionelere vrouw wil als de vrouw die een man wil die haar carrière volledig steunt, moet de ander tegemoet komen.” ■

Carrière vrouwen en hun mannen

door Bebe Moore Campbell.

Uitgeverij Het Spectrum bv.

Prijs: f 29,90.

Vrouwen maken carrière

door Dorien de Wit.

Uitgeverij Aramith, Amsterdam.

Prijs: f 22,50.

Dorien de Wit: VROUWEN 'WAT WIL IK'

Ze is andragoge. In het vademecum voor deskundige vrouwen staat ze te boek als nummer 0677; deskundig op het gebied van loopbaanplanning, opleidingen en trainingen voor vrouwen. Ze is medewerkster van de Emancipatieraad en goed thuis op het Vrouw en Carrière-terrein. In 1986 schreef ze het bijna uitverkochte boek „Vrouwen maken carrière“, en voor het boek van Bebe M. Campbell verzorgde ze het voorwoord.

In haar eigen boek brengt Dorien de Wit een duidelijk onderscheid aan tussen vrouwen die al dan niet carrière maken.

Door Rémi van der Elzen

Ze licht dat in een gesprek waarin we praten over de Nederlandse stand van zaken op het carrière front toe: „Vrouwen die werken, doen dat in de ogen van veel mensen tijdelijk of erbij. Zolang er geen kinderen zijn, of zolang een extra inkomen nodig is. Carrière maken is iets anders. Dat heeft te maken met een eigenstandig werkbestaan, met nadenken over de stappen die je zet. Helaas kleeft er aan het begrip carrière maken nog iets elitairs. Veel mensen zien dan toch de vrouw in mantelpak voor zich die verre reizen maakt en in dikke auto's rijdt. Terwijl dat natuurlijk een achterhaald beeld is.”

Dorien de Wit lijkt wel de tegenpool van Bebe Moore Campbell. Waar de Amerikaanse vooral de oplossing zoekt in de herwaardering van vrouwelijke eigenschappen en benadrukt dat juist mannen die zouden moeten ontwikkelen, pleit Dorien de Wit voor een structureel maatschappelijke aanpak. „Met het voeren van leuke gesprekken samen kom je er niet. Het gaat erom dat ons arbeidsbestel verandert. De bedrijfstijd moet veranderen en wel zodanig dat er voor mannen en vrouwen de mogelijkheid is om te werken en daarnaast andere dingen te doen.”

Ze vindt het Amerikaanse boek overigens interessant, al was het alleen al omdat het zo pessimistisch is. „Het gaat over mensen die zich reuze geëmancipeerd vinden en die van plan zijn om carrière, huishouden en de zorg voor kinderen eerlijk te delen. Dat lukt dus niet, en dat probleem kennen we hier natuurlijk ook.”

De vrouwen die in het Amerikaanse boek aan het woord komen, betalen een hoge prijs voor hun sukses; alcoholpro-

DEETEN ZICH BEZIGHOUDEN MET 'WAT KAN IK EN HOE KOM IK DAAR'

blemen, tranquillizers en gebroken relaties plaveien hun weg naar de top. Hoort dat erbij?

„Dat zie je natuurlijk ook bij vrouwen die géén carrière maken. Daar kun je eenzelfde verhaal over houden. Dat huisvrouwensyndroom met al die sherry-ellende waar we het een enkele jaren geleden over hadden, is eigenlijk een variant van hetzelfde. Het is niet goed voor iemand om alléén maar thuis te zitten, of alléén maar te werken.”

Maar als er gesproken wordt over „de volledige ontplooiing van mensen en

het ontwikkelen van zowel mannelijke als vrouwelijke eigenschappen” steigert Dorien de Wit. Het wordt *volledig* vindt ze niks; zweverig en mystiek. En wat de eigenschappen betreft: ook dat is een moeilijke discussie. De oorzaak van alle verschillen ligt wat haar betreft in socialisatiepatronen, opvoeding. En wat in onze cultuur voor „typisch vrouwelijk” doorgaat is volgens Dorien maar al te vaak een struikelblok om de top te bereiken.

„Dienstbaarheid, zorgzaamheid, bescheidenheid en passiviteit, het zijn ui-

terst onpraktische eigenschappen die de onafhankelijkheid van vrouwen niet ten goede komen. Prima als je een ondergeschikte rol op de arbeidsmarkt wilt spelen, maar ongeschikt voor degenen die op eigen kracht verder willen”, schrijft ze stellig in haar eigen boek.

Betekent dat niet dat vrouwen die carrière willen maken op een mannenmanier de mannenwereld in moeten, terwijl juist sommige „vrouwelijke” eigenschappen de harde bedrijfscultuur kunnen vermenselijken?

„Het is goed om je te realiseren dat je er met zorgzaamheid alleen niet komt, je zult ook een aantal andere eigenschappen moeten ontwikkelen. Maar dat betekent niet dat je al het oude overboord moet zetten. Sommige eigenschappen zijn gewoon onpraktisch. Neem bescheidenheid; als het zover gaat dat je niet assertief bent op het moment dat er een vakature is die je wilt, dan is die bescheidenheid geen mooie eigenschap maar iets onfunktioneeels.”

Je hoort steeds vaker dat juist managers die die typisch vrouwelijke kwaliteiten in huis hebben, het heel goed doen.

„Ja, maar dat vind ik 'n vaag verhaal. Nu komen er opeens allerlei onderzoeksgegevens op de proppen die aangeven dat dé ondernemer in deze wereld vooral iemand is die een groot sociaal gevoel heeft en een open oog voor mensen en verhoudingen. Dat is op zich natuurlijk prima, maar niet iets voor vrouwen om zich op te richten. Vrouwen moeten zich vooral bezighouden met de vragen „wat wil ik, wat kan ik en hoe kom ik daar.” Voor de Macho-vrouw, de carrière-dame met stalen ellebogen in haar mantelpak, toont ze dan ook begrip. „Ja logisch toch, die vrouwen hebben keihard moeten werken om ergens te komen.” Zelf traint Dorien de Wit ook vrouwen in werksituaties. Het probleem dat zij daar vaak tegenkomt is dat vrouwen te voorzichtig zijn. „Vrouwen zijn te lang gewend geweest dat ze in een machteloze situatie zitten. Ze moeten leren zichzelf te zien als iemand die stappen neemt en de zaken aanpakt.” In de woorden van Bebe Moore Campbell: Vrouwen wachten af tot hij het eten bestelt en verwachten dan dat hij ook nog afrekent.

Het kroonprins-denken

In haar werk merkt Dorien de Wit overigens wel dat leéftijd van belang is hoe vrouwen met het carrière-denken omgaan. „Er is de generatie oudere vrouwen, die met verbazing konstateert hoeveel goed opgeleide vrouwen opeens de arbeidsmarkt binnenstro-

men. En dan heb je de vrouwen die in het vaandel van de vrouwenbeweging na zijn gaan denken over werk en carrière. Maar de jongste generatie is helemaal niet zo bezig met de problemen die carrière maken met zich meebrengt. Voor hen is het vanzelfsprekend dat ze iets willen bereiken en een carrière opbouwen."

We zitten in een tijd waarin prestatie en sukses opeens weer de toverwoorden zijn. Betekent dat ook niet dat er een verharding optreedt?

"Ja dat zit er dik in. In de strijd om de banen worden vrouwen ook konkurrenten van elkaar. Het is onmogelijk om met z'n allen te roepen „wij willen die baan" en die dan te krijgen zonder strijd."

In alle feministische carrière-handwerken worden vrouwen op hoge posities uitgenodigd om jongere vrouwen aan te moedigen, maar die solidariteit is niet altijd merkbaar.

"Nee, wat dat betreft moeten we een nieuw begrippenkader scheppen. Mannen zijn prima in staat om hun eigen opvolger uit te zoeken zonder bang te zijn dat ze voortijdig gewipt worden. De

Rotary, de Old Boys netwerken, het Kroonprins-idee, dat zijn manieren waarop mannen met elkaar omgaan, en waarvan vrouwen zouden kunnen leren."

De manier waarop mannen in hogere regionen met elkaar omgaan vind jij dus iets wat vrouwen over moeten nemen.

"Je moet kijken wát je ervan over wilt nemen. De manier waarop mannen elkaar een loer draaien in vergaderingen, of op oneigenlijke manieren lobbyen, dat zijn dingen waar vrouwen terecht tegen aanhikken. Maar het is wel goed om de omgang te bestuderen, al was het alleen maar omdat je vaak met mannen moet samenwerken.

Vrouwen hebben in de vrouwenbeweging heel lang iets gehad van „We zijn allemaal hetzelfde, we kunnen ook allemaal hetzelfde." Dat is misschien wel een mooie gedachte, maar het heeft heel veel vrouwen ongelukkig gemaakt, omdat het de verschillen die er natuurlijk wél zijn, ontkent.

Strijd en weerstand

"Vrouwen zijn niet stommer of achterlijker dan mannen. Ze moeten alleen le-

ren een aantal vaardigheden te ontwikkelen en die toe te passen op hun werksituatie. Een voorbeeld. Vrouwen hebben gauw de neiging personen en zaken heel erg door elkaar te halen. Als jij tegen mij zegt: dat boek van jou vind ik waardeloos, dan denk ik meteen „jeetje wat kan ik nou doen om te zorgen dat ze me toch aardig vindt." Hetgeen natuurlijk onzin is, want waarom zou jij me niet aardig vinden ondanks mijn boek? Dat zijn processen die in je werk bij het carrière maken voortdurend spelen."

Er zijn nogal wat externe weerstanden tegen het carrière-fenomeen. In het Amerikaanse model zijn het vooral de mannen die niet kunnen verkroppen dat hun vrouw sukses heeft.

Dorien de Wit is er nuchter over: „dat speelt hier ook. Op het moment dat vrouwen iets willen dat tot nu toe altijd in mannenhanden was, dan betekent dat strijd dus weerstand. Dat is geen reden voor pessimisme. Voor mij is duidelijk dat vrouwen meer en langer willen werken, gewoon meer ambities hebben dan ooit tevoren, en ik kan me niet voorstellen dat dat nog terug te draaien valt. En dat kost strijd ja..." ■

WAAR DIE VROUWEN ZICH AL NIET DRUK OVER MAKEN!

Ik kan me niet herinneren dat ik me ooit feministe heb genoemd. De ideeën en idealen van de vrouwenbeweging waren voor mij eerder dagelijkse werkelijkheid dan iets om naar te streven. Natuurlijk waren mannen en vrouwen gelijk. En kansen kreeg ik als vrouw genoeg, vond ik. Sterker nog, mijn vriendinnen en ik hadden meer daadkracht en carrièredrang dan de meeste mannen die we kenden. En met groot gemak – maar zeer zelden gehinderd of tegengewerkt – zetten we die om in banen en ander werk. Wat je wilt, kun je. Zoiets. En dat bleek ook vaak zo te zijn. Relaties benaderden we niet veel anders. Niet zelden namen we zelf het initiatief als we een aardige heer hadden uitgekozen. En even vaak kwam het voor dat wij in de dan ontstane verhouding de voortrekkers waren. Wat heet voortrekkers! Gewend aan drukke banen organiseerden we in één moeite door films, vakanties, uitstapjes, kroegbezoek.

En we waren luisterend oor. We hadden er betaald voor moeten worden, voor al die psychoanalyse. Moederbindingen, eenzaamheid, bindingsangst, moeite met het rollenpatroon; alle treurigheid kregen we breed uitgemeten. We luisterden, stelden vragen, hielpen verder. Vaak vroegen we ons af waarom niemand anders onze vriendjes had geleerd om om te gaan met emoties en te bedenken wat ze in hun leven wilden. De boeken die we erover lazen waren gelukkig eenduidig: mannen van nu hadden het moeilijk. Opgevoed in het oude rollen- en verwachtingspatroon was in hun hoofd de chaos uitgebroken toen hun geëmancipeerde vriendinnen hele andere dingen van ze vroegen: zelfstandigheid, kwetsbaarheid, verantwoordelijkheid, gelijkheid. Geluk-

kig, dat was verklaard. Het was gewoon onze eigen schuld.

Toen ik trouwde en een kind kreeg, leek me dat een niet al te moeilijke opgave. Werk, kind, relatie, dat moest te combineren zijn. Hard werken, veel organiseren, zeker; maar samen kwamen we daar ongetwijfeld uit. Allebei vier dagen werken, oppas voor de drie dagen dat er niemand thuis was en samen het huishouden doen. Piece of cake. Toch? Niet dus. De ideeën over delen van verantwoordelijkheid bleken mijlen ver uit elkaar te liggen. Net als de praktische invulling. En de geheime wensen. Hij wilde diep in zijn hart toch een vrouw als z'n moeder. Gewoon thuis bij de kinderen, huis aan kant, eten op tafel. Geen stress, geen „wie doet vandaag de boodschappen, de was en haalt het kind op." Niet 's avonds thuisblijven omdat je vrouw een belangrijke vergadering heeft. Niet doodmoe toch s' nachts je bed uit omdat je dochter ziek is. Rust.

En ik wilde iemand die zág dat er moest worden geveegd, die uit zichzelf de boodschappen deed – ook de luiers die per ongeluk niet op het lijstje stonden. Iemand die geïnteresseerd was in mijn werk, mijn problemen, mijn vrienden, mijn interesses. Iemand die zich net zo verantwoordelijk voelde voor het kind als ik. En net zo schuldig omdat we haar uitbesteedden aan gastouders en crèches.

Hoge eisen dus, van beide kanten. Chaos was het resultaat. We renden ons rot om alles te combineren, maakten ruzie over wie vrij moest nemen als het kind ziek was en vergaten daarbij één ding: elkaar. Vermoeidheid, steeds vaker voorkomende onenigheid over praktische dingen, volle agenda's. We kwamen als vijanden tegenover elkaar te

staan. Allebei met belangen die bevochten moesten worden. Op elkaar, niet mét elkaar.

Eenmaal met kind in mijn eentje ben ik er, terwijl de vrouwenbeweging al lang dood is, wél feministisch van geworden. Een blik in mijn omgeving verstevigt mijn weinig optimistisch beeld. Ik zie veel vrouwen in dezelfde situatie als ik. Daarnaast een categorie die al de konklusie heeft getrokken dat ze nooit kinderen wil en dat er met heren gepraat moet blijven worden. Niet verslappen, niet te vaak toch maar koken en vegen, anders heb je het pleit zó verloren.

Beide groepen vrouwen kijken met angst en beven naar hun andere seks-genoten die het wel proberen. Die worden zwanger, blijven werken en doen pogingen om alle belangen te combineren. Vaak, meestal, gaat dat mis, zijn het toch de vrouwen die uiteindelijk hun werk opzeggen of toch maar het leeuwendeel van kind en huishouden op zich nemen.

En hulp van buitenaf? Ho maar. Kinderopvang is er nauwelijks. En als het er is, is het in ieder geval niet aantrekkelijk. Zodat de helft van je inkomen opgaat aan crèches en andere vormen van kinderdagbesteding.

Mannen schijnen daar niet zo mee te zitten. In ieder geval hoor je ze er zelden over. En als je het eens ter tafel brengt, kijken ze je verveeld of verbijsterd aan. Waar die vrouwen zich al niet druk over maken!

Een vriendin vatte de konklusie van al dit treurigs laatst troostend voor me samen: „Ach, Andreas Burnier kreeg ook pas een echte leuke man toen ze vierenvijftig was." Zou het echt zo lang moeten duren?

Ingeborg van Teeseling

Rosaline Bouma:

WIJ ZIJN EQUAL PARTNERS, DAT KENMERKT ECHTE LIEFDE

„De kinderen zijn niet aan de drugs, ze hebben géén punkhaar en ze zijn ook nog nooit weggelopen.“ Rosaline Bouma-Scholten zegt het wat cynisch. Haar man en vooral zichzelf zijn de afgelopen jaren met argusogen bekeken. Dat begon toen bleek dat ze het gezinsleven wilde combineren met een carrière. Er barstte een storm van kritiek los. Om tegen de stroom in te kunnen blijven zwemmen, was wel de vanzelfsprekende steun van haar echtgenoot Bonno onontbeerlijk. De kritiek is inmiddels geluwd. De kinderen zijn niet ontspoord, het huwelijk liep niet op de klippen en Rosaline raakte niet overspannen. Maar velen zijn er nog niet van te overtuigen dat er wél problemen waren ontstaan als moeder thuis achter de theepot was blijven zitten.

Door Lieselot Meelker

Een groot huis, omgeven door bos. Rust en ruimte die weldadig aandoen. De kamer is sober, klassiek ingericht. De leefwoorden zijn praktisch en efficiënt. Dat geldt ook voor de tuin, die voor een groot deel uit gazon bestaat. In een hoek is nog net het blauw zichtbaar van het zwembad. De riantе voordelen van een dubbel inkomen: een veste om je in terug te trekken en energie op te doen voor de hectiek van alledag.

Allebei hebben ze een veeleisende baan. Rosaline Bouma (44) is algemeen directeur van *Prestiges & Collections Nederland*, de parfum-divisie van de Franse multinational *L'Oréal*. Bonno Bouma (42) is als hoogleraar biochemie verbonden aan de Universiteit van Utrecht, waar hij tevens aan het hoofd staat van de afdeling hematologie en immunologie in het Academisch Ziekenhuis. Twee managers, al werken ze in totaal verschillende sectoren. Rosaline: „Het is heel prettig dat we ook professioneel elkaars praatpaal zijn. We gaan gelijk op. Er is geen gezagsverhouding tussen ons. We hebben hier thuis dan ook niet de verdeling in „mijn

taak“ en „jouw taak“. Ben ik op reis voor m'n werk, dan doet hij het, en omgekeerd. We zijn *equal partners*; dat kenmerkt volgens mij echte vriendschap, echte liefde.“

„*Equal partners*“, het is een term die Rosaline graag gebruikt. Het Engels dat regelmatig opduikt in haar vocabulaire heeft ze overgehouden aan de tijd die ze met man en kinderen doorbracht in Californië (Bonno werd in 1975 voor anderhalf jaar voor z'n werk uitgezonden naar de VS). De terugkeer in Nederland was tevens het startpunt van Rosaline's bliksemcarrière in de cosmetica-branchе. „Als ik toen niet opnieuw was gaan werken“, zegt Rosaline, „had me dat waarschijnlijk niet alleen m'n huwelijk gekost, maar ook de relatie met mijn kinderen.“ Ze had toen na de geboorte van haar jongste dochter Bonnie (nu 15) in totaal vijf jaar thuis gezeten. Ze stopte met werken omdat ze het toen fysiek een poosje niet aankon. Voor beiden was het een moeilijke periode. Bonno: „Als ik 's avonds thuis kwam, hing er een gespannen sfeer. In feite droeg ze het dan aan mij over.“ Rosaline vult

aan: „Bonno moest 's avonds corrigerend bijsturen. Ik ben niet zo goed in huishoudelijk werk. Nu denk ik: het zij zo. Er zijn andere dingen waar ik wel goed in ben.” Bonno: „Ik heb toen in feite de knoop doorgehakt en gezegd: zodra we terug zijn in Nederland, ga jij weer aan het werk. Anders loopt het helemaal mis.” Hun oudste dochter Geraldine (17): „Als mama toen thuis gebleven was, hadden we vast ruzies gekregen.”

Laat ze maar mekkeren

In de periode dat ze niet werkte, had Rosaline het gevoel dat ze alsnog in de val was gelopen die ze had willen vermijden. „Zie je wel, ik had nooit moeten trouwen, dacht ik.

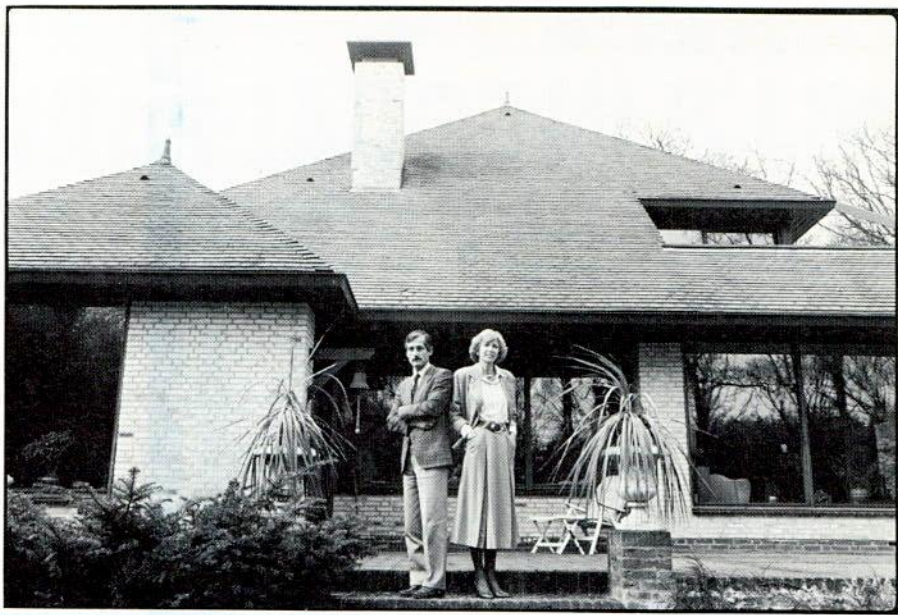
Toen ik zo oud was als Geraldine nu, besloot ik om nooit te trouwen. Kinderen wilde ik ook niet. Mijn vader was voor mij het voorbeeld. Ik wilde wat hij deed. Een bedrijf, carrière maken, economisch onafhankelijk zijn. Dat had ik al heel jong. Ook toen ik studeerde, wilde ik mijn eigen geld verdienen. Ja, we werden wel gestimuleerd om te gaan studeren. Mijn moeder vond dat haar dochters een goede opleiding moesten hebben. Dan hadden ze iets achter de hand voor het geval dat... In mijn hart wist ik heel goed dat ik een ander doel had.” Na haar studie rechten werd ze maatschappelijk medewerker, maar dat vond ze niet dynamisch genoeg. Ze stapte over naar de commerciële afdeling van een Nederlands bedrijf waar ze sekretaris werd.

„En toen ontmoette ik Bonno. Tja, dan trouw je toch. En na elf maanden kwam Geraldine: het mooiste ongelukje dat me ooit is overkomen. Maar ik zag geen enkele reden om te stoppen met werken.”

Dat was in 1970. De maatschappij bruisde van verandering en tolerantie. Maar Bonno en Rosaline ontmoetten slechts tegenstand: de reacties op het feit dat zowel vader als moeder bleven werken, riep de sterke afkeuring op van mensen uit hun omgeving. Rosaline, heel heftig nu: „En daar zie je de meeste vrouwen dan de mist in gaan. Ze laten zich een schuldcomplex aanpraten. Dat is fout! Anderen hebben er niets mee te maken. Laat ze maar mekkeren. Ik heb me nooit schuldig gevoeld.”

De vanzelfsprekendheid waarmee haar echtgenoot haar steunde, was onontbeerlijk om de beslissing tegen de stroom in door te zetten. Bonno: „Juist het feit dat ze een baan had toen we elkaar ontmoetten, trok me aan in haar. Ik vond het heel gewoon dat ze wilde blijven werken. Dat konden we samen best regelen. Natuurlijk deden we het huishouden samen. Ik heb tijden lang door de week gekookt. Dat heeft ook met m'n vak te maken: de keuken zag er al snel uit als een laboratorium. Alles binnen handbereik, overal potjes. Dat verdelen van de taken heb ik niet van huis uit meegekregen; daar ging het er heel traditioneel toe. Maar schoonmaken en koken heb ik in mijn studententijd wel geleerd. Sterker nog: Ik heb Rosaline leren aardappels koken.”

De baby ging toen ze twee maanden

Bonno: Ik vond het heel gewoon dat ze wilde blijven werken

oud was naar de crèche. „Daar hebben we alleen maar heel positieve ervaringen mee”, vertelt Bonno. „Een kind in de crèche wordt een heel leuk kind. Geraldine werd direkt een heel open, gezellige baby, absoluut niet eenkennig.” Later, na de verhuizing naar een plaats zonder crèche, kwam er – noodgedwongen – een oppas thuis. Ook dat bleek uitstekend te functioneren. Problemen ontstonden er pas toen Rosaline na de geboorte van de tweede dochter, Bonnie, haar baan moest opzeggen omdat haar lichaam tijdelijk niet meewerkte. „Het was zo raar om opeens geld te krijgen van Bonno. Omdat ik toch iets wilde doen, ging ik verhaaltjes schrijven voor de plaatselijke krant. Openingen van galeries, dat soort dingen. Tien cent per regel kreeg ik.”

Ze was blij toen ze naar de VS vertrokken. „Dat was voor mij een soort rustperiode, een denkpaauze. Ik dacht bij mezelf: als ik toch thuis zit dan maar in de zon. De kinderen waren daar de hele dag naar school en ik volgde de ene cursus na de andere, variërend van Chinees koken tot Spaans. Heerlijk!”

Geen ervaring, maar wel supergemotiveerd

Tegen de tijd dat ze zouden terugkeren naar Nederland, anderhalf jaar later, eind 1977, was inmiddels duidelijk dat Rosaline weer een baan buitenshuis moest zoeken. Niet alleen in haar eigen belang, maar ook in dat van man en kinderen.

Een paar weken na terugkomst zag ze een advertentie waarin een Amerikaans Cosmeticahuis een divisie manager zocht. Rosaline: „Management-ervaring had ik niet, maar ik was wel supergemotiveerd. Ik kende de Amerikanen en ik beheerste de taal perfect. De vonken sprongen eraf bij die sollicitatie! Daar kwam bij dat ze in de VS gewend waren aan vrouwen in hogere

posities, niet wetend dat Nederland wat dat betreft zwaar achterloopt. Kortom: ik kreeg die baan! Stel je voor: zó ben je nog een desperate huismoeder en zó ben je manager. Ik kreeg mensen onder me, reisde naar de VS. Ik heb gewerkt als een paard; dagen van tien, twaalf uur. En leren, leren, leren. Heerlijk vond ik het, ik reed 's morgens fluitend weg.” Vanaf dat moment verbeterde de situatie in huis en de relatie met de kinderen zienderogen. Tussen de middag bleven ze over op school en Bonno en Rosaline regelden het zo dat de één 's morgens vroeger ging werken dan de ander, die dus 's middags weer bijtijds thuis was.

De kinderen vonden en vinden het prima zo. Dochter Geraldine: „We passen af en toe op het huis. We staan zelf op, smeren onze eigen boterhammen. En als het zo uitkomt, beginnen we 's avonds gewoon vast met koken. Is er iets belangrijks gebeurd, dan vertellen we het eerst aan elkaar. Onder het eten praten we wel met z'n vieren. We kunnen heel goed met elkaar opschieten. Ik denk dat ik met m'n zusje nog meer contact heb dan met m'n ouders.”

Vooraf toen ze jonger waren, moesten ze regelmatig verklaringen afleggen tegenover klasgenoten en hun ouders. Bonnie: „Het liefst wilden ze horen dat we eigenlijk heel zielig waren omdat onze moeder niet klaar zat met een pot thee als we uit school kwamen. Nu vragen ze vooral hoe we dat toch doen thuis.” Dat neemt niet weg dat veel mensen nog steeds klaar staan om met een beschuldigende vinger naar Rosaline te wijzen als er iets aan de hand is. Want gezond is het niet, zo vindt de buitenwacht. Geraldine vertelt hoe ze bij een leraar geroepen werd toen haar cijfers wat lager werden: „Hij vroeg of er soms moeilijkheden thuis waren. Ik vertelde dat het uitstekend ging. M'n moeder zat op dat moment een maand in

NATUUR

Naarmate ik in jaren vorder, neemt
langzaam maar niettemin, mijn aandacht voor
de existentie toe. Ik kijk, doorboor
de ringsloot met mijn blik, betuur het vreemd
gewir van baars en kroos, en sta versteend.
Jawel, ik zie de meiden wiegen door
de stad, taxeer hun schatten, maar behoort
al meer de oever toe, de watereend.

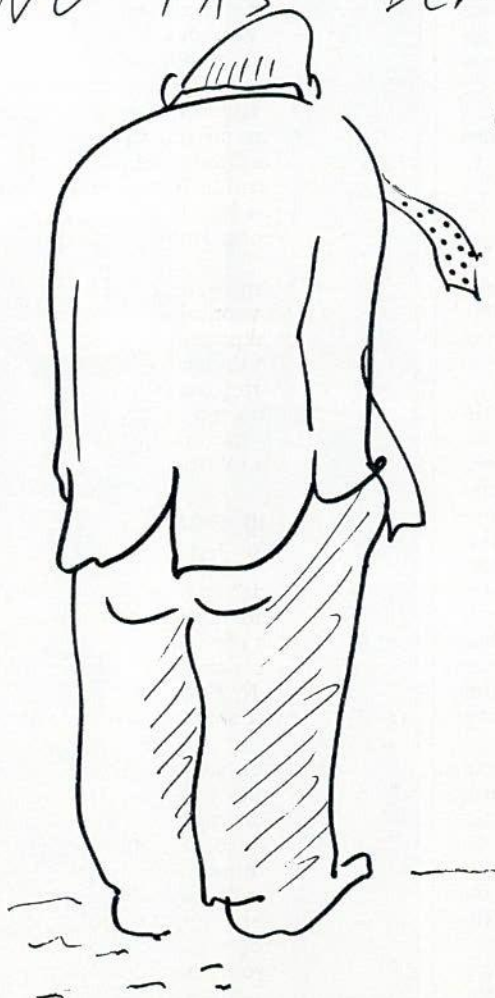
De oude hond, waarmee ik kalmer aan
de ronde afleg in het stadsplantsoen,
geeft tempo's aan waardoor ik wintergroen
of lenteknop bedaard kan gadeslaan.

Steeds dichters volg ik beek en karrespoor
en wandel als de Jood de velden door.

Martin Veltman

Uit: Maatstaf nr. 4 april 1981

NU PAS BEN IK KLAAR
VOOR ALLES
WAT IK
ACHTER
DE RUG
HEB

Anon

Frankrijk omdat ze een taalkursus moest doen voor haar nieuwe baan. M'n vader zorgde voor ons. Toen die man dat hoorde, trok hij zo'n gezicht van „Aha, zo zit het dus”. Of ik daar dan geen psychische problemen mee had... Nou ja!” Enthousiast halen ze anekdotes op: „Weet je nog pap, toen jij als enige man bij die kerstuitvoering zat tussen allemaal moeders? O, wat keken ze naar je.” Hun moeder moet maar niet op ouderavonden komen praten over rapporten; dat zien ze niet zitten. „Ja, opvoeding is Bonno's sterke kant”, zegt ook Rosaline. Zelf meldt hij met nauwelijks verholten trots dat zijn dochters als enige meisjes uit hun klas wiskunde in hun examenpakket hebben gekozen. Hij wil dat ze geen enkele mogelijkheid afsnijden voor de toekomst. Wat ze later precies willen, weten de dochters nog niet. „Maar wel zoiets als mama; de business in.”

Vervreemding met andere vrouwen

Drie jaar geleden kreeg Rosaline vanuit Parijs haar huidige functie aangeboden. „Het was weer een stap vooruit. Ik was er heel trots op. Maar weinig mensen konden het opbrengen om me oprecht te feliciteren. Ik denk dat ik een bedreiging ben voor veel andere vrouwen. Het lukt me immers om een gezin te combineren met een carrière? Er is niets mis gegaan, de kinderen zijn niet ontspoord, ik ben nog steeds gelukkig getrouwd met m'n eerste man en nu heb ik nog een belangrijke baan ook. Het brengt je soms in een isolement, het is eenzaam. Dat is de keerzijde. Er is een enorme vervreemding opgetreden tussen mij en de meeste andere vrouwen. Logisch natuurlijk: ik heb nou eenmaal geen tijd om te tennissen of in het schoolbestuur te gaan zitten. We moeten sowieso heel kritisch zijn in onze sociale kontakten. De tijd die we hebben, brengen we het liefst met elkaar door. Als we thuiskomen, verkleden we ons gauw en dan duiken we de keuken in. Om een uur of acht aan tafel, waar we altijd veel te bepraten hebben en dan nog even een kopje koffie en een wandeling met de hond. Om een uur of tien duiken we ons bed in. Nee hoor, dat is helemaal geen concessie; ik heb mijn slaap nodig en Bonno staat heel vroeg op om te gaan hardlopen. Hij heeft al drie keer meegedaan aan de marathon van New York!”

Kreeg ze vroeger, als werkende moeder vooral kritiek te verduren van andere vrouwen, tegenwoordig komen ze bijna verontschuldigend naar haar toe. Rosaline: „Ze beginnen uit te leggen waarom ze niet werken of roepen juist: „Ik heb ook een baan hoor”. Maar eerlijk gezegd heb ik daar geen boodschap aan. Laat iedereen maar doen wat 'ie wil. Ik respecteer ieders keuze, ook als dat de keuze is voor het huishouden en een nest vol kindertjes. Ik had alleen graag gewild dat anderen mijn keuzes ook hadden gerespecteerd.” ■

ONDANKS VELE VERSCHILLEN OOK AANKNOPINGSPUNTEN TUSSEN HUMANISME EN ISLAM

Zouden humanisten en islamieten goed met elkaar kunnen opschieten als ze contact zouden zoeken? Corrie van de Weerd, sociologe aan de Rijksuniversiteit Utrecht, is nagegaan welke aanknopingspunten het humanisme biedt om de verstandhouding tussen Nederlanders en buitenlanders, met name de islamieten onder hen, te verbeteren. Het is een gedegen studie geworden, die gedeeltelijk verder is uitgewerkt in een discussierapport van het Humanistisch Studiecencentrum Nederland (HSN) „Humanisme en islam-kultuur, een aanzet tot reflectie en dialoog“. Beide uitgaven geven aan dat de islamieten in ons land veel te verwachten hebben van de humanisten. Maar ook dat er feitelijk nog weinig is gedaan.

De verhouding van de „oorspronkelijke“ Nederlandse bevolking met de islam-gelovigen die zich hier hebben gevestigd, is in de twee studies toespitst op de Turken en Marokkanen. Zij zijn in de zestiger jaren naar Nederland gehaald omdat er een tekort was aan ongeschoolde, goedkope arbeidskrachten. Armoede en onderdrukking in Turkije en Marokko waren redenen om positieverbetering in Nederland na te streven.

De meeste Turken en Marokkanen hebben wel ervaren dat de situatie in Nederland ook niet alles is. Een vreemde omgeving, vreemde taal, andere gewoonte én diskriminatie.

Corrie van de Weerd had voor haar studie uitvoerige gesprekken met een selectie van twintig actieve humanisten. Daarin is zij nagegaan welke mogelijkheden de uitgangspunten van het humanisme bieden om de positie van islamieten in ons land te verbeteren. Hoewel zij veel positiefs kon noteren, viel haar tegen dat zij bij haar gesprekspartners zo weinig bevlogenheid aantroef: „Er was eerder sprake van een afstandelijke houding, alsof de aandacht niet wezenlijk uitgaat naar de problemen rond allochtonen“.

De meeste geïnterviewden bleken van mening dat gestreefd moet worden naar „integratie, met behoud van eigen identiteit“: buitenlanders moeten de vrijheid hebben hun leven zelf in te vullen, als maar voldaan wordt aan de basiseisen van onze samenleving. Nederlanders dienen, zo werd gezegd, respect te hebben voor hun geloofsopvattingen. Iemand zei: „Integratie wil zeg-

gen: proberen te voldoen aan een aantal basis-normen van deze samenleving en voor de rest, alsjeblief, wees zo vrij als je wilt om r.k., gereformeerd, moslim, Turk of Staphorster te zijn“. Verder luidde de konklusie: „Hun aanwezigheid is een verrijking voor onze samenleving en het is derhalve ook in ons eigen belang het voor hen op te nemen“.

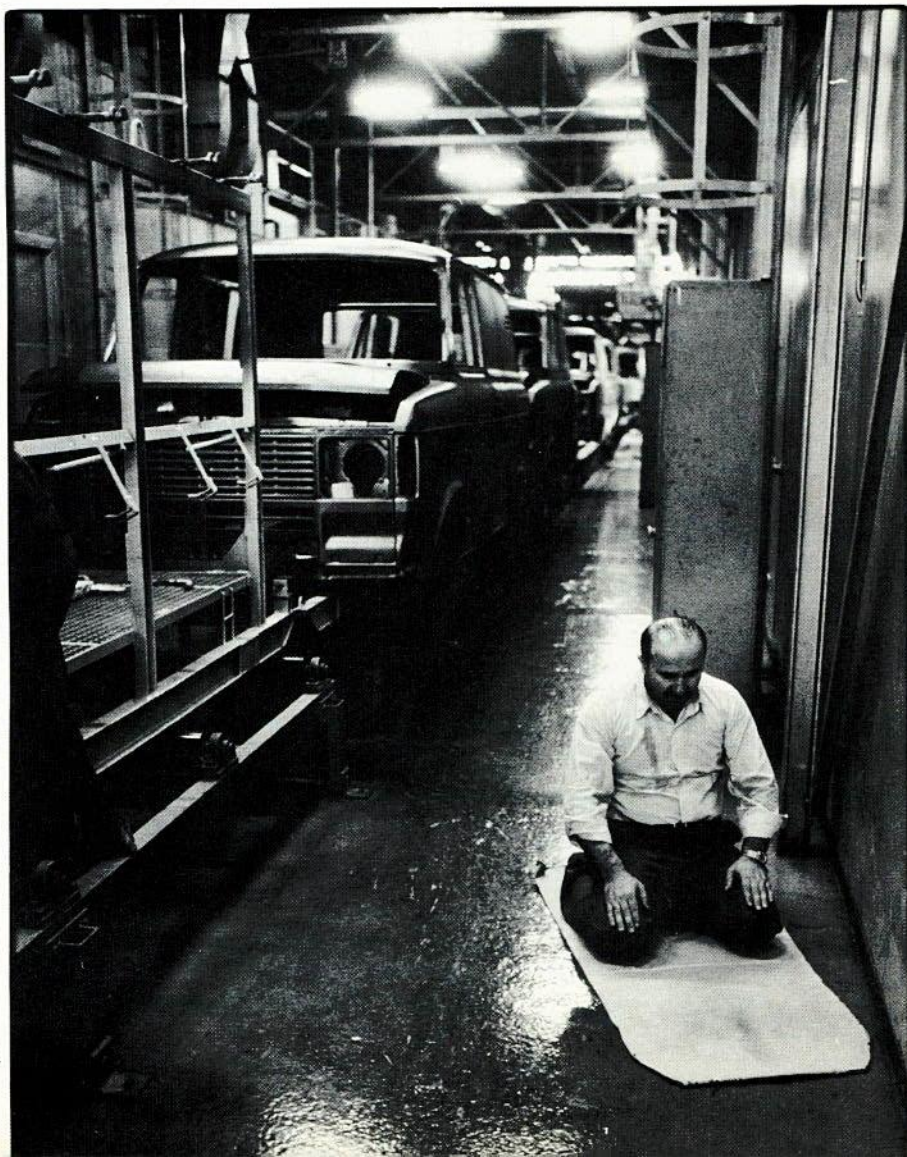
Als de humanisten dat laatste echt menen, aldus de onderzoekster, moet de aandacht voor de buitenlanders binnen humanistische organisaties en instellingen duidelijker worden. Dan moet ook worden geprobeerd, die verrijking binnen de eigen gelederen aan te brengen. Dat kost moeite en tijd. Maar, zoals een ondervraagde het uitdrukte „des te meer kunnen we van elkaar genieten“.

Veel zou al gewonnen zijn als men de moeite zou nemen om zich te verplaat-

sen in de wereld van de „anderen“. Dat is bijvoorbeeld gebeurd in het onlangs verschenen boekje „Kleurloos“ kijken naar mensen..., een uitgave van de dienst humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht.

Via interviews met een tiental militairen van buitenlandse komaf wordt de lezer een blik gegund in hun belevingswereld. Turken en Marokkanen blijken het onder deze etnische groepen het moeilijkst te hebben. Scheldwoorden als „vieze buitenlander“ en „kankerzwarte“ krijgen zij regelmatig naar hun hoofd geslingerd. Toch verschilt de mate van diskriminatie sterk van kazerne tot kazerne.

Met de moslim-militairen wordt vaak rekening gehouden door hen gelegenheid te geven voor hun gebeden en door maaltijden te serveren met ritueel geslacht vlees. De „Ramadan“ levert meer problemen op, zoals onlangs bleek toen een dienstplichtige moest onderduiken

om aan zijn verplichtingen tijdens deze islamitische vastenmaand te kunnen voldoen. Ook de gelijke omgang met vrouwen in het leger kan moeilijkheden geven. Toen Nederlandse marineschepen onlangs in Navo-verband een Turkse haven binnenvoeren, waren Turkse journalisten verbijsterd over de „kameradenschappelijke manier waarop de vrouwen samen met de mannen werken” (NRC 17/2/88).

Behalve onderzoek naar de overeenkomsten moeten dus ook de verschillen onder ogen worden gezien. De konklusies van het tweede HSN-rapport zijn dan ook in het Turks en Marokkaans vertaald.

Eén van de geïnterviewden uit het onderzoek van Corrie van de Weerd zegt het als volgt: „Een humanistisch huis is een huis waar het niet erg is als je geen humanist bent”. Het is deze openheid van geest waar humanisten het van moeten hebben om bruggen te slaan naar islamieten. Hoopgevend is dat een aantal van hen heeft deelgenomen aan de werkgroep *HoTuMa* („Humanistische organisaties, Turken en Marokkanen”), die onder auspiciën van het HSN een van de twee discussierapporten uitgebracht. Heel duidelijk komt daarin naar voren dat de islamieten in Nederland op zoek zijn naar medestanders. Zij zoeken die steun onder meer bij humanisten, die immers een „progressief-solidaire stroming” in de samenleving vormen. Inmiddels is ook een Overleg-organen Moslims-Christenen in Nederland (OMC) opgericht (informatie: drs. J. Slomp, Postbus 203, 3830 AE Leusden).

Overbruggen tegenstellingen

Als het aan de huidige voorzitter van het Verbond ligt, zijn de islamieten bij de humanisten inderdaad aan het goede adres. Hoewel Jan Glastra van Loon zich in zijn *Socrateslezing* vooral uit over een dialoog met de christenen, reikt zijn betoog verder: „Het lot van ieder mens, ongeacht zijn of haar geloof of levensovertuiging, ongeacht hun zich wel of niet tot het humanisme aange trokken voelen, moet ons een zorg zijn”. De HV-voorzitter betrok deze zorg vooral op de velen die de kerk hebben verlaten en voor wie deze stap geen zelfstandigheid, maar vooral innerlijke onzekerheid heeft opgeleverd. Tal van islamieten verkeren in een soortgelijke situatie – met name de vele jongeren die verscheurd worden tussen de traditionele islamitische wereld thuis en de moderne westerse samenleving daarbuiten. Gastra van Loon in zijn lezing: „Overal waar mensen in geestelijke nood zijn en waar die nood niet met anderen kan worden gedeeld, daar ontstaat een voedingsbodem voor destructieve gevoelens, gedachten en gedragingen. (–) Humanisten kunnen dat niet passief aanzien. Juist humanisten zullen alles op alles moeten zetten om dat bij te keren (–), zonder dat dat in het minst of geringst met zending of missie te maken heeft. Deze aktiviteit is integendeel gericht op het overbruggen van tegenstellingen, op het graven van kanalen zelfs, omdat het voortbestaan van de tegenstellingen destruktief

werkt, omdat er gronden zijn voor samenwerking. Wij zullen dit als humanisten in onze levensstijl moeten integreren. Dat betekent met verstand en van harte.”

Eén van de aanbevelingen uit het HSN-rapport sluit hierbij aan: Humanistische organisaties, zet uw poorten wagenwijd open voor die Turkse en Marokkaanse jongeren die eventueel aarzelend, maar uit vrije wil de overstap naar een geseekulariseerde humanistische denk- en levenswijze willen maken. „Juist voor hen die in een vacuüm terechtgekomen zijn (–) zal een handvat en thuishaven geboden moeten worden.”

Hoopvol in dit verband is ook het feit dat HV, kerken en vakbeweging voor hun tweejaarlijkse gezamenlijke konferentie volgend jaar de multi-kulturele samenleving als thema hebben gekozen.

Streven naar een mengkultuur

Voor een goed begrip van de islamitische gemeenschap in Nederland moet men weten dat het op de eerste plaats een kulturele groep is. De mensen willen elkaar in een vertrouwde omgeving kunnen ontmoeten; dat verschaft onderlinge geborgenheid en identiteit. De waardevolle elementen uit het eigen verleden wil men uiteraard graag behouden. Een diep doorleefd gevoel van wederzijdse afhankelijkheid ligt daar aan ten grondslag. Maar daarnaast is er ook behoefte aan integratie, want de westerse cultuur biedt ook veel interessants: democratie, solidariteit en een zekere mate van persoonlijke vrijheid. Evenals in de christelijke kerken zijn in de islam humanistische stromingen ontstaan die een nieuwe „meng-kultuur” op het oog hebben. In zo’n cultuur is plaats voor islamitische én westerse (humanistische en christelijke) waarden. De geschiedenis toont trouwens aan dat de moslim-beschaving één van de inspiratiebronnen vormde van de wetenschappelijke renaissance van Europa. Ook op het gebied van kunst en literatuur zijn er over en weer door de eeuwen vele verrijkende contacten geweest. Moderne islamieten kunnen daarom humanistische organisaties als bondgenoten zien. Het streven naar een meng-kultuur of multi-kulturele samenleving vindt in beide groepen weerklank. De verschillen die er zijn worden in zo’n cultuur met respect benaderd; heel nadrukkelijk worden eveneens de overeenkomsten gezocht en van belang gevonden voor het samen-leven.

Elkaar verrijken

In het tweede HSN-rapport wordt dieper ingegaan op zowel de verschillen als overeenkomsten tussen islam en humanisme. Als vraag komt aan de orde: waar kunnen wij elkaar verrijken? De westerse cultuur legt sterk de nadruk op vrije, onafhankelijke mensen die hun eigen belangen nastreven: zelfontplooiing, zelfbeschikking. Dit individualisme eist een tol die de huidige samenleving voor grote problemen plaatst (stress, vereenzaming, agressie, kriminaliteit, drugs). Het eigen ik is zo centraal komen staan, dat velen ver-

geten hoezeer mensen op elkaar zijn aangewezen.

Het humanisme probeert individu en gemeenschap met elkaar in verband te brengen; het is daarbij de kunst om een goede balans te vinden tussen zelfontplooiing en beschikbaarheid voor elkaar. De nadruk ligt nu nog heel sterk op het vrije, autonome individu. Begrijpelijk, want tot voor kort was in Nederland de christelijke cultuur dermate dominant dat er geen plaats was voor zelfbeschikking van mensen. Nu is echter de vraag of we niet te ver naar de andere kant zijn doorgeslagen. Vrijheid en gelijkheid (kregen de meeste aandacht de „broederschap” (of gemeenschapszin) bleef achter. Het aardige is nu dat we broederschap nu juist prominent aantreffen in de islamitische cultuur.

Andersom kunnen islamieten ook proberen om goede dingen in het humanisme te ontdekken. Vrijheid in verantwoordelijkheid, zelfontplooiing en sociale zorg, verdraagzaamheid, democratie, een rechtvaardige inkomensverdeling, zorg voor de kwaliteit van arbeid en milieu – dit zijn allemaal zaken die niet strijdig behoeven te zijn met de islam. Mits zorgvuldig doordacht en gedoseerd, kunnen humanisme en islam elkaar verrijken.

Hoe moeilijk dat in de praktijk kan zijn, hebben onlangs de studenten en docenten van het Humanistisch Opleidingsinstituut (HOI) ervaren. Vorig jaar besteedden zij enkele dagen aan de vraag waarom de dialoog tussen humanisten en islamieten zo moeilijk op gang komt. In een nota had docent Peter Derkx het probleem al aardig verduidelijkt door de man-vrouw relaties vanuit beide perspectieven te bestuderen. De waarden en normen van humanisten verschillen op dit terrein hemelsbreed met die van de islamieten. Peter Derkx: „Een marokkaans huwelijk is traditioneel geen kontrakt tussen twee individuen, maar tussen twee groepen (twee families) en de basis van zo’n kontrakt kan daarom niet een persoonlijke voorkeur zijn”. Van liefde tussen de partners dient geen sprake te zijn in de orthodoxe opvatting, want „de mohammedaanse god staat bekend als jaloers en hij is vooral jaloers op alles wat tussen hem en de gelovige zou kunnen komen te staan”. Daarom steekt de man bij voorkeur geen energie in een effectieve relatie met een vrouw: „Al die energie dient aan Allah alleen besteed te worden, in de vorm van het zoeken naar kennis, het mediteren en het bidden”. Peter Derkx vond dat in de traditionele islamitische orde mannen en vrouwen elkaars vijanden zijn. De straat is mannelijk gebied; daarom dragen de vrouwen buitenshuis een sluier, volwassen vrouwen hebben op talloze terreinen geen recht van beslissing. Toch concludeert Peter Derkx: „de segregatie van vrouwen, door westerlingen al snel als bron van onderdrukking beschouwd, wordt door veel (islamitische) vrouwen ervaren als iets om trots op te zijn”. Hoe laat dit zich rijmen met humanistische waarden als persoonlijke vrijheid en verantwoordelijkheid, gelijkberechtiging, zelfrespect en emancipatie? ►

► Tijdens de discussie aan het HOI bleek met name de positie van de vrouw een heikel punt.

Gelukkig kon worden opgemerkt dat de seksuele segregatie een in kracht afnemend verschijnsel is. Niettemin veroorzaakt dit proces tal van spanningen tussen met name oudere en jongere islamieten. De nood die dit veroorzaakt moet ook humanisten een zorg te zijn. Daarnaast vereist ook de nood die ontstaat uit diskriminatie een actieve betrokkenheid. Daarom, zo luidde de eindkonklusie, dwingt het humanistische begrip „verbondenheid” tot het opnemen van contact. De dialoog die dan ontstaat is alleen mogelijk als we ons royaal openstellen en respect tonen. Als humanisten vinden dat westerse en islamitische cultuur moreel gelijkwaardig zijn, zullen zij moeite moeten doen om de moslim te zien zoals deze zichzelf ziet. Wellicht helpt daarbij het besef dat vrouwenonderdrukking, kinder- en dieren mishandeling ook onder de autochtone Nederlanders geen onbekende verschijnselen zijn. En zijn de islemelementen die wij positief waarderen (steun en veiligheid van het familieverband, zorg en respect voor ouderen, hulpvaardigheid, vriendschap en gastvrijheid) niet op te vatten als een kritisch antwoord op de westerse problemen van de „ik”-cultuur?

Zeker, er deugt aan beide kanten van alles niet, zo luidde populair gezegd de konklusie op de HOI-diskussiedagen. Maar ook: laten we in vredesnaam moeite doen elkaar beter te begrijpen. De HSN-rapporten zijn daarvoor waardevolle, zo niet onmisbare hulpmiddelen. Als humanisten werkelijk zulke „aardige, hartelijke en toegeeflijke” mensen zijn, moet het mogelijk zijn om de dialoog tot stand te brengen. Het resultaat staat in het perspectief van een meer respectvolle, multi-kulturele samenleving.

Het is te hopen dat de humanistische en islamitische organisaties elkaar nu gaan zoeken en weten te vinden. Daartoe heeft de werkgroep *HoTuMa* concrete aanbevelingen gedaan. De voorkeur gaat uit naar goed voorbereide, kleinschalige initiatieven. De plaatselijke afdelingen van Humanistisch Verbond en Humanitas zouden samen het voortouw kunnen nemen door de ontmoeting met islamieten in de eigen omgeving te stimuleren.

Bert Boelaars

Nota 1: Corrie van de Weerd, *De relatie alloctonen – autoctonen vanuit humanistisch perspectief*, Utrecht 1986;

Nota 2: HSN-werkgroep *HoTuMa*, *Humanisme en islamcultuur in Nederland een aanzet tot reflectie en dialoog*, Amsterdam 1987;

Beide nota's zijn verkrijgbaar bij het HSN, postbus 71, 1000 AB Amsterdam, 020-262445.

Wim Heij, Wim Reinders en Frank Spoelstra, „Kleurloos” *kijken naar mensen...*, ethnische groepen in de krijgsmacht, Zeist 1987; Deze uitgave is verkrijgbaar bij het Bureau Hoofdraadsmen, Oranje Nassaulaan 87, 3708 GC Zeist.

Een overzicht van de HOI-themadagen is beschikbaar bij het HOI: Van Asch van Wijckskade 28-30, 3512 VS Utrecht, 030-312674. Daar is ook de nota van Peter Derkx, *Humanisme & multi-etnisch samenleven*, Utrecht 1987 verkrijgbaar.

Marc Hermesen, 23 jaar, studeert op het conservatorium in Hilversum. Hij heeft schoolmuziek als hoofdvak gekozen om te worden als „de huisarts onder de doktoren”: een breed georiënteerde muziekdocent. Hij is afkomstig uit het Gelderse Elst en woont sinds het begin van zijn studie in een souberrain in Utrecht. Zijn kamer wordt gedomineerd door een fraaie piano. De ramen geven uitzicht op benen, fietsen, maar ook wat lucht en bomen. Een enthousiast mens, of het nu gaat om de muziek van Orlando di Lasso, Sesamstraat, de Beatles of de silhouetten van de bomen tegen de avondlucht. Hij zingt en danst met de Green Singers en is lid van de Jonge Humanisten.

zikaal, maar ze heeft het niet ontwikkeld. Ik had les op de muziekschool in Elst, gewoon voor mijn plezier. Naar het conservatorium gaan was wel een droom, maar één die ver weggestopt zat. Ik dacht dat het alleen voor de allerbesten was weggelegd. Mijn pianolerares zag wel wat in me, zij is erover begonnen. En ik? Ik hoefde er natuurlijk geen moment over na te denken. Je moet wel veel wilskracht en discipline hebben, want het is een zware studie. Ik heb er altijd keihard voor moeten werken. Ik beschik niet over een verschrikkelijk groot muzikaal talent waardoor alles me komt aanwaaien. Het is veel meer een samenspel van muzikale bagage en een heleboel wilskracht.

Mijn ouders zijn praktiserend katholiek. Ik heb – bewust en onbewust, graag of niet – die traditie overgenomen. Toen ik naar Utrecht verhuisde, kwam ik in contact met mensen van het HV. Andere mensen, andere ideeën. Maar ik had het die eerste jaren zo druk met mijn

JE MOET PROBEREN JE EIGEN MANIER TE VINDEN OM GELUKKIG TE WORDEN

„Dingen met plezier doen, genieten, anderen laten genieten. Dat zijn belangrijke drijfveren voor me. Ik herinner me dat ik eens een keer, ik was nog een stuk jonger, het koor dirigeerde. Ik wist nog niets van dirigeren, ik deed maar wat, maar ik was wel verschrikkelijk enthousiast. Op een gegeven moment werd ik helemaal bevangen door de klank van het koor. Ze zongen een liedje uit „Hair”, lekker swingend met een tamboerijn. Stel je voor, je staat daar voor een mens of dertig en je raakt helemaal vól van de muziek. Mijn slag moet er wel onder geleden hebben, dat kan niet anders. Als je dan afslaat, is het stil en kijk je elkaar aan. Ze moeten toen wel gemerkt hebben dat ik het prachtig vond.

In het kader van mijn studie moet ik lessen geven en ook wel eens andere docenten observeren. Laatst zat ik achter in een klas. De docent die les gaf begon „Hey Jude” van de Beatles te zingen. Ik genoot er zo intens van dat ik nauwelijks stil kon blijven zitten. Ik moest gewoon meezingen. De Beatles hebben zo’n fantastische muziek geschreven.

Als je ervan kunt genieten, wordt alles wat je doet leuker. Daarom ben ik altijd zo druk bezig, steeds op zoek naar dingen die ik plezierig vind. Die dingen worden dan een stuk van jezelf. Het gaat beter en het enthousiasme slaat over op anderen.

Ik kom niet echt uit wat je noemt een muzikaal gezin. Mijn moeder is wel mu-

studie dat mijn ideeën niet echt in korte tijd veranderden. We hadden het er vrij vaak over, het sprak me aan, maar er zijn toch een paar jaar overheen gegaan voordat ik kon zeggen: dit is wat ik zoek. Van de traditie waarmee ik ben opgegroeid is maar weinig over. Een paar nostalgische herinneringen. Toen ik dirigent was van het jongerenkoor liep ik, als iedereen weg was, met een enorme sleutelbos door de kerk. Het muisstille van die kerk, alle drukte en lawaai buitengesloten...

Met Kerstmis ben ik nog een keer met mijn ouders naar de kerk gegaan. Dit was echt de laatste keer, dacht ik toen ik thuiskwam. Ik verveelde me, ik beleefde het als het afdraaien van een ritueel. Ik weet dat er mensen zijn die zich daar heel goed bij voelen, maar voor mij geldt dat niet meer.

Humanisme heeft voor mij alles te maken met mezelf en de mensen om me heen serieus nemen. Ik geloof dat ik een duidelijk humanistische leefstijl heb. Mijn humanisme komt vooral tot uitdrukking in de omgang met andere mensen. Het uit zich onder andere in de belangstelling die ik voor anderen heb en in de verwachting dat die interesse wederzijds is. Ik wil heel bewust omgaan met mensen en natuurlijk met mezelf, want daar begint het mee.

Ik kies mijn eigen vrienden en kennissen, maar ik kan toch op een gemakkelijke manier omgaan met heel verschillende mensen. Mensen die niet in mijn straatje passen, daar kan ik toch wel wat mee.

een draai aan mijn leven te geven. Daar heb ik wel anderen voor nodig; mensen die mij stimuleren en corrigeren, maar die niet de weg voor mij uitstippelen. Ik heb in Amsterdam meegelopen met die grote demonstratie tegen kernwapens. Toen al heb ik iets ervaren van de verbondenheid die ik later in het humanisme vond.

Ik ben het wel eens met de kritiek die je wel hoort dat het HV zo intellectueel, rationalistisch zou zijn. Wat er ook georganiseerd wordt, het blijft toch vaak cirkelen rond het denkwerk. Bij de Jonge Humanisten neemt de ernst gelukkig iets af. We proberen ook gewoon gezellige dingen te organiseren. Je moet ook eens lekker met elkaar in de kroeg kunnen zitten. We hebben onlangs een weekend georganiseerd met o.a. een workshop massage. Toch heeft het rationalisme van het HV mij geleerd bewust na te denken, dingen te analyseren en er daardoor beter greep op te krijgen. Op het conservatorium in Utrecht had ik een leraar met

HET HUMANISME IN HET LEVEN VAN

MARC HERMSEN

Ik probeer mensen niet te pakken op hun woorden, ik wil liever onderzoeken wat voor gevoelens er schuilgaan achter de woorden.

De kritische houding waarmee ik in het leven sta, wordt voor een groot gedeelte bepaald door mijn homo-zijn. Humanisme en homoseksualiteit liggen voor mij in elkaars verlengde. Ik word gedwongen te vechten voor mijn eigen levensstijl, voor de dingen die ik wil. Ik voel genegenheid voor mannen en als ik die wil tonen, moet ik daarvoor knokken. Dat wordt me niet door iedereen in dank afgenomen; of het wordt als provocatie gezien. Al is het niet altijd gemakkelijk, ik zie het als een voordeel. Je maakt het leven intenser mee als je je kritisch opstelt. Je niet mee laten voeren met de stroom, maar zelf degene zijn die richting aan je leven geeft.

Wij praten er niet zo vaak over, maar ik denk dat mijn ouders het toch jammer vinden dat ik de katholieke traditie waarin zij zijn geworteld heb verlaten. Tegelijkertijd maken ze er geen punt

van, want ze zien dat ik mijn weg vind. Gisteravond belde ik mijn moeder op, ik vertelde waar ik allemaal mee bezig ben. Uit de toon kon zij heel goed opmaken hoezeer ik het naar mijn zin heb. Toen ik mijn ouders vertelde dat ik homoseksueel ben, zei mijn vader: „Het maakt mij niet uit hoe, als je maar gelukkig wordt. Je moet het op je eigen manier doen.“ Die opmerking is ook van toepassing op mijn humanisme. Ik denk dat dat héél humanistisch is: proberen je eigen manier te vinden om gelukkig te worden. Mijn ouders genieten ervan dat ze zien dat het me goed gaat. Ik voel me vrij mijn eigen weg te gaan.

Ik heb me laten uitschrijven. Ik wilde die stap bewust zetten. Wat ik miste was de betrokkenheid met de politiek, het dagelijkse leven en actuele zaken. Ik heb behoefte aan het concrete. Ik wil van gedachten wisselen over mensenrechten, relaties, de Derde Wereld. Ik wil weten waarvoor ik sta. Daar kom je verder mee. Het leuke van het humanisme is dat je zelf moet nadenken. Ik ben slim genoeg om zelf

wie ik absoluut niet kon opschieten. Ik was er soms behoorlijk kapot na de les. Deugt er nou helemaal niets van me, dacht ik dan. Door afstand te nemen, te analyseren wat er misgegaan was, kon ik weer in mezelf gaan geloven. Ik leerde de opmerkingen van de leraar te relativeren. Wat leerzaam was, behield ik, van de rest nam ik afstand. Je kunt dingen beleven, voelen, je kunt ervan genieten. Maar voor mij geldt: als ik het in woorden kan pakken, dan lijkt het alsof er een dimensie bijkomt. Dan wordt het bewuster, intenser. Kortom, leuker.

Ik ben verschrikkelijk druk bezig met allerlei dingen. Ik zing en dans bij de *Green Singers*. Dit jaar gaan we optreden in tehuizen, volgend jaar zoeken we het echte theater op. Het is moeilijk om mooi te bewegen en goed te zingen. Ik ben ontzettend blij dat ik muziek studeer. Het is zo'n mooi vak, je bent met iets schoons bezig. Kunst? Mensen associëren dat vaak met hoog verheven gevoelens in de zevende hemel. Voor mij is kunst ook lekker aanrrommelen. Lekker zingen, lekker muziek maken, een beetje toneelspelen. Ik vind het heerlijk om niet met de dagelijkse trammelant bezig te zijn. Het dagelijkse leven haal ik binnen door bezig te zijn binnen het HV of door een flinke boom op te zetten met een stel vrienden. Als er geen muziek was geloof ik niet dat ik zo goed zou kunnen leven."

Els van Thiel

Wat weten we eigenlijk af van het echte Afrika? Kunnen en willen we er wel wat van af weten? Is de Afrikaanse cultuur niet veel te bedreigend voor ons omdat ze op een heel primair nivo aanspreekt? Hebben we ons er niet tegen beveiligd door van primair het scheldwoord primitief te maken en te denken dat Afrika in een stadium verkeert dat wij allang achter ons hebben gelaten? Dit vroeg ik mij af bij het zien van twee belangrijke films die op het ogenblik in de theaters te zien zijn. Twee heel verschillende films die twee heel verschillende Afrika's laten zien: *Cry Freedom*, gemaakt door de beroemde Britse regisseur Sir Richard Attenborough en *Yeelen*, geregisseerd door de vrij onbekende Souleïmane Cissé uit Mali.

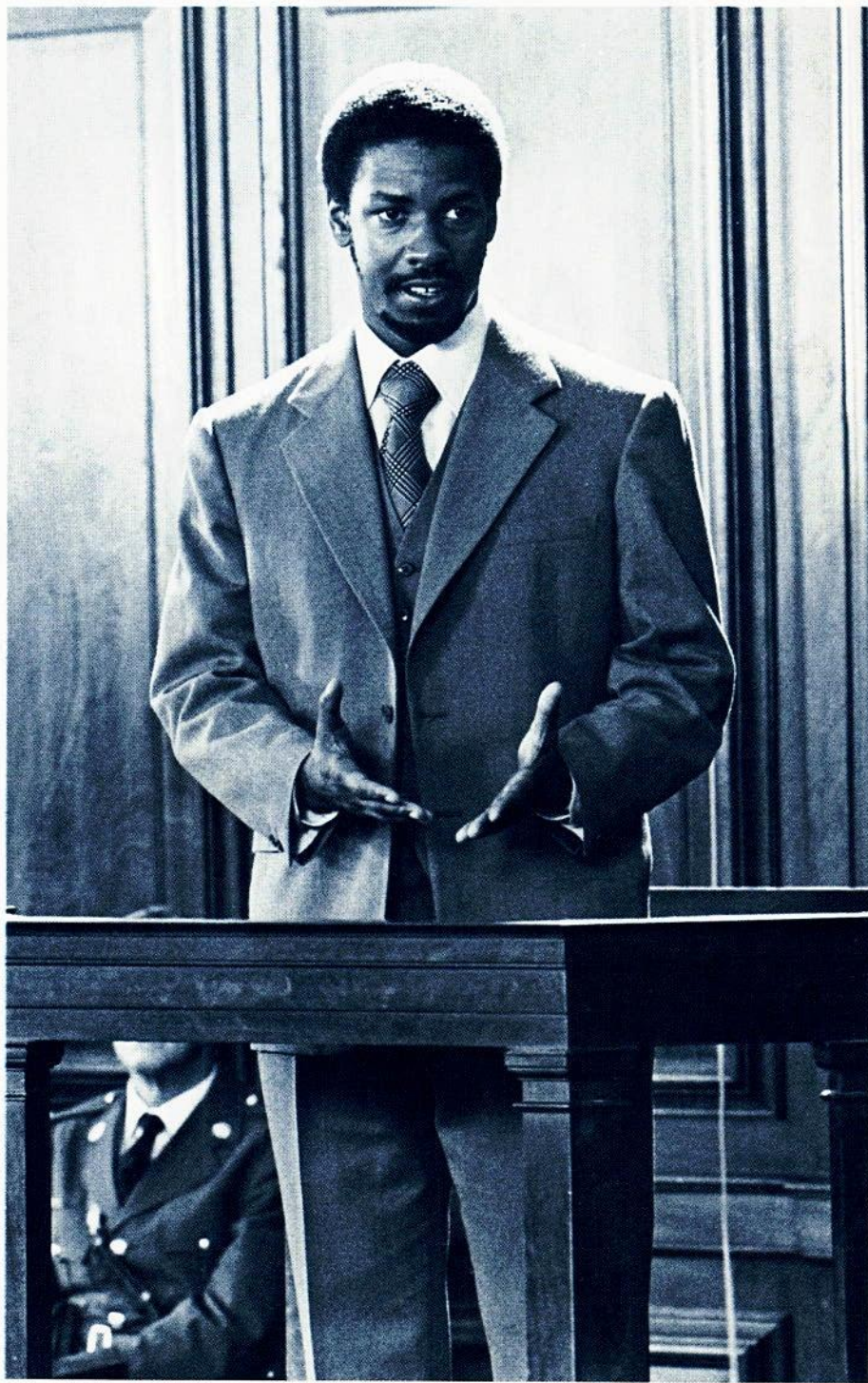
Cry Freedom is het verhaal van Donald Woods, hoofdredakteur van een progressief-liberaal, blank dagblad in Zuid-Afrika. Hij komt per toeval in contact met Steve Biko, toentertijd een nog onbekend zwart activist en oprichter van de *Black Conscious Movement*, een beweging die de zwarten in Zuid-Afrika een nieuw gevoel van eigenwaarde wil geven. Woods is tegen de Apartheid, maar vindt de ideeën van Biko overdreven en zelfs rieken naar zwart racisme. Langzamerhand komt hij echter onder de indruk van Biko's denkbeelden en vooral van zijn uitstraling en raakt met hem bevriend. Mooi is het filmbeeld wanneer Woods Biko voor het eerst ontmoet maar hem aanvankelijk helemaal niet ziet, verblind als hij is door de spiegeling van een venster. Zijn verontwaardiging is groot als Biko in gevangenschap belandt en zogenaamd door een hongerstaking maar in feite door marteling het leven verliest. Woods besluit dit nader te onderzoeken en de echte oorzaak wereldkundig te maken. De Zuidafrikaanse autoriteiten maken hem op alle mogelijke manieren het leven zuur. Uiteindelijk wordt hij „gebanneerd“, d.w.z. vijf jaar lang mag hij niets publiceren, zijn woonplaats niet verlaten en met niet meer dan één persoon tegelijk praten. Woods vlucht daarop met zijn gezin naar het buitenland.

Cry Freedom is tegelijkertijd een goede en een zwakke film. Indrukwekkend zijn de massale scènes zoals die van de ontruiming van de zwarte wijk Crossroads en het neerslaan van het scholierenprotest tegen het verplichte leervak Afrikaans. De film is aanvankelijk een aanklacht tegen het mensonwaardige apartheidsregiem, maar verwordt helaas steeds meer tot een spannende avonturenfilm met een (voorlopige) happy ending. Lijkt het in het eerste deel om de fascinerende, charismatische figuur van Biko te gaan, na de pauze blijkt de veel minder belangrijke Woods ineens de hoofdpersoon. Attenborough is verweten dat hij niet net als hij zijn film over het leven van *Gandhi* een film over Biko heeft gemaakt. In een

interview zegt hij: „Ik ben een blanke liberaal, een buitenstaander. En daarom vind ik het niet passend, dat juist ik een film maak over Steve Biko. De ultieme film over de volksheld Steve Biko moet gemaakt worden door zwarte mensen en, moge God het bespoedigen, binnen vijf jaar in Zuid-Afrika

zelf.“ Ik vind het een zwak argument. Goed, laat de „ultieme“ Biko-film alleen door zwarte Zuidafrikanen gemaakt kunnen worden, hij weet heel goed, dat dit nog wel even op zich zal laten wachten. Trouwens, hij maakte toch ook een film als *Gandhi*? Belangrijker lijkt me een ander motief dat hij in

CRY FREEDOM

Denzel Washington als Steve Biko in „Cry Freedom“.

AFRIKA GEZIEN VAN BUITEN

hetzelfde interview geeft in antwoord op de vraag waarom hij uit alle boeken over Zuid-Afrika juist dat van Woods koos. „Vanwege de *story*! Als je het publiek wilt bereiken, dat eigenlijk niet geïnteresseerd is, dan moet je een prachtige *story* hebben. Een boeiend verhaal met heroïek. En je moet karak-

ters hebben, waarmee Amerikanen, Duitsers, Japanners, Zuid Amerikanen enzovoort, zich kunnen indentificeren. Een man, een vrouw en hun kinderen. Een gezin. Het is de enige manier, waarop je mensen kunt bewegen hun televisietoestel of hun video-apparaat te verlaten. Niet om naar *Fatal Attracti-*

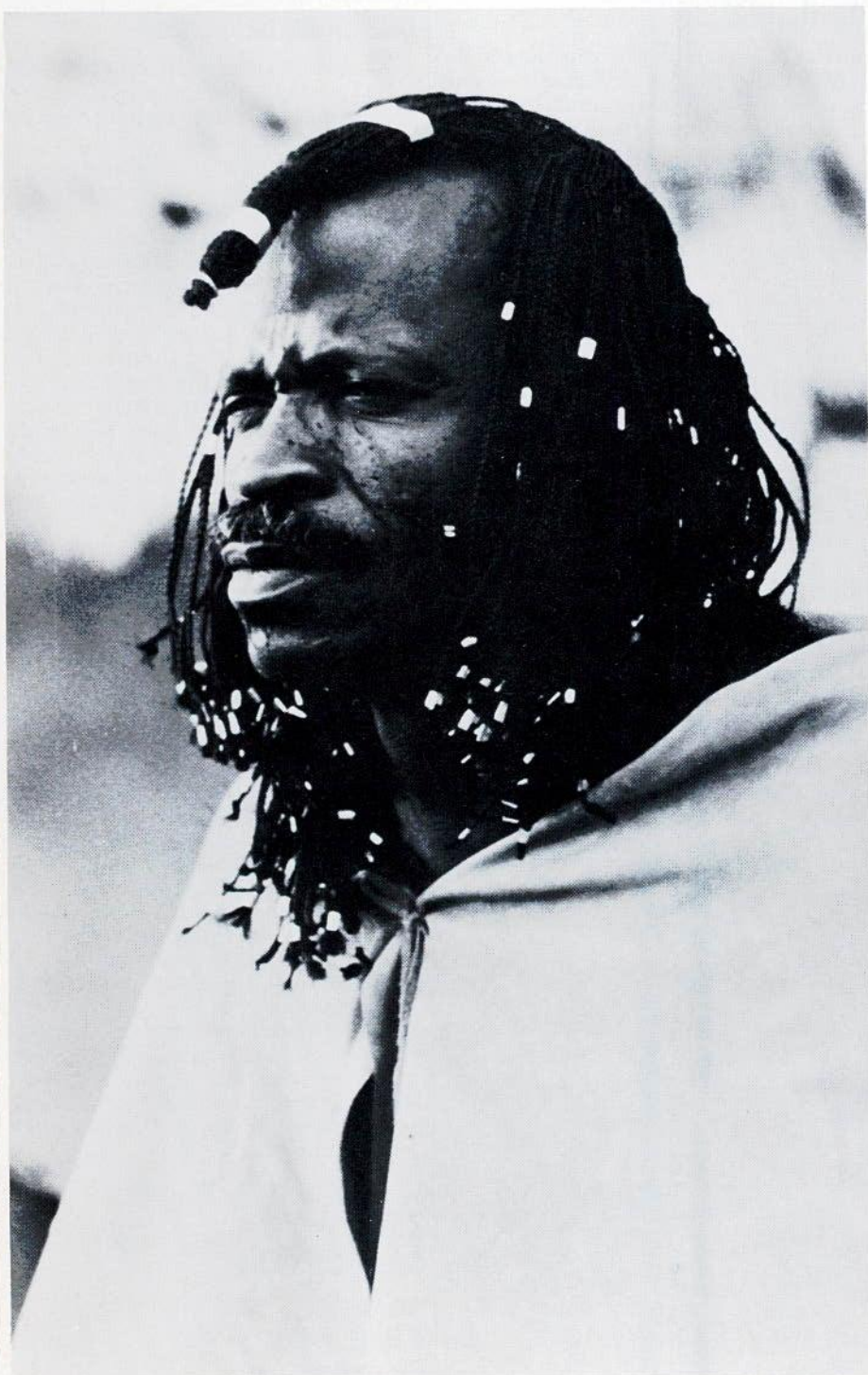
on te gaan kijken, naar *Beverly Hills Cop* deel tien of naar *James Bond*, want dat doen ze toch wel, maar naar *Cry Freedom*, over Zuid-Afrika. Dat zijn allemaal zaken, waar je rekening mee moet houden. Doe je dat niet, dan maak je een film voor mensen, die al lang bekeerd zijn." Attenborough wil dus „bekeren". Maar waartoe? Hij vertelt een voor het Westerse bioscooppubliek uitstekend consumeerbaar verhaal met Afrika als decor. Hij wil volle zalen met een publiek dat zich in zijn eigen waarden herbevestigd ziet.

Cry Freedom is en blijft een film van een westerling voor westerlingen over westerlingen met als kader een westers plaatje van Afrika.

Totaal anders is *Yeelen*. *Yeelen* gaat niet over Afrika maar *is* Afrika en is oer-Afrikaans in de meest letterlijke zin. Geen *Story*, geen „boeiend verhaal met heroïek", geen bezorgdheid of een publiek zich wel met de karakters zal kunnen identificeren, enz. enz. Geen film dan ook voor volle zalen. Tijdens de voorvertoning op het Film Festival Rotterdam schijnt er na het wisselen van de eerste filmrol een lichte paniek ontstaan te zijn: was het wel de goede volgorde? Bij de tweede wisseling was er nog wat licht wantrouwen, bij de derde was iedereen er aan gewend: in de Afrikaanse film gaat het niet om een logisch opgebouwd verhaal, maar om *magie*, de magie van het beeld en om de magische kracht van het rituele handelen. Cissé zegt ergens, in een interview: „Ik heb willen antwoorden op een blik van buiten, op een blik van blanke wetenschappers en blanke technici, op een vreemde blik die soms de neiging had de Afrikanen als objecten te zien, als dieren die je toont met hun exotische riten. Ik heb de rituelen hun charme, hun schoonheid willen teruggeven". Het mythische „verhaal" van de film is simpel. De jongeman Nianankoro wordt achtervolgd en bedreigd door zijn eigen vader die magiër is. De zoon heeft enkele voorwerpen met magische kracht als zijn rechtmatig erfdeel meegenomen, de vader voelt zich daardoor in zijn macht en gezag aangetast. Het komt tot een konfrontatie, waarbij beiden in een kosmisch gebeuren omkomen. De film eindigt met een prachtige scène waarin het zoontje van Nianankoro twee eieren onder het zand ontdekt als teken van het eeuwige opnieuw beginnen. De film heeft oerkracht. De kijker wordt op een heel diepe laag van zijn persoonlijkheid aangesproken, soms een heel angstwekkend gebeuren. Films als deze zijn zeldzaam. *De Maagdenbron* van Bergman en *Iwan Roelblow* van Tarkovsky kwamen in de richting. Hoelang zullen wij in Nederland nog tot het Amsterdams Peil van *Amsterdamned* veroordeeld blijven...?

Albert Nieuwland

EN YEELLEN:

Balla Moussa Kelta als stamhoofd in „Yeelen".

NAF EN VAN BINNENUIT

HV-RADIO

Het voordeel van de Twijfel
Maandag: 12.05-13.00 uur
op Radio 5 (298 m, 1008 kHz)

2 mei De onvoltooide revolutie

Hoe zag het anarchisme er uit tijdens de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939) en wat is er van over? Rita van Dijk praatte met Rudolf de Jong, historicus aan het Instituut voor Sociale Geschiedenis en met Hanneke Willemse, die historisch onderzoek deed in het Spaanse dorp Albalate dat tijdens de Spaanse burgeroorlog overwegend anarchistisch was.

9 mei Azteken toen en nu

De tentoonstelling over „De Azteken” in Brussel werd door duizenden Nederlanders bezocht. Mexicaanse Indianen en aktievoerders uit Vlaanderen en Nederland hebben fel protest laten horen tegen opzet en strekking van de tentoonstelling. Volgens hen is er sprake van politieke manipulatie. Zo worden de oude Indiaanse beschavingen in Mexico als nationaal erfdeel bejubeld, maar de huidige Indianen gediskrimineerd en vervolgd.

Jetske Mijs en Paul Öfner bezochten de tentoonstelling in gezelschap van Indianen en Maarten Jansen, docent van de Rijksuniversiteit in Leiden. Volgens hem is er in Mexico sprake van intern

kolonialisme. De Europees georiënteerde elite negeert de Indianen en hun hedendaagse cultuur en vervreemdt hen van hun pre-Columbiaanse culturen.

16 mei De gemanipuleerde aardappel

Faktor 5, het maandprogramma van de VARA-radio gaat de hele dag over ons voedsel. Vooral hoe er dankzij de wetenschap aan gesleuteld wordt, zoals bijvoorbeeld het veranderen van eigenschappen van groente en fruit door genetische manipulatie. Het programma komt rechtstreeks uit de Landbouw Hogeschool van Wageningen. Het Voordeel van de Twijfel komt ook uit Wageningen en gaat over eten en ethiek.

23 mei Sex op de wip

Programma over sexualiteit van kinderen in samenwerking met Kwartslag (zie TV 26/5)

30 mei Mijn naaste, naaste

(Was eerder aangekondigd)

Schrijfster Ankie Peijpers stelde een bundel poëzie samen met gedichten van moeders over dochters en dochters over moeders. Poëzie van o.a. Mischa de Vreede en Ankie Peijpers zelf. Samenstelling: Rina Spigt.

HV-TELEVISIE

Kwartslag
Donderdag: 22.10-22.25 uur
Nederland 3

5 mei Ballingen in vrijheid

5 mei 1988, 43 jaar bevrijding in Nederland van de Duitse bezetter. Maar voor tal van mensen geldt nog lang geen bevrijding. Bijvoorbeeld voor die gevlucht zijn voor de diktatuur in Chili of voor de onderdrukking en diskriminatie in Zuid Afrika.

Juan Heinsohn vluchtte negen jaar geleden uit Chili, Ruben Herrera werd wegens politieke activiteiten gezocht in Argentinië en Robin Heldsinger, een kleurling uit Kaapstad, besloot na een gevangenschap om politieke redenen, ruim tien jaar geleden naar Nederland te vluchten. Alle drie zijn het kunstenaars. Wat betekent voor hen bevrijding en hoe geven ze (nog) uiting aan hun verzet? Samenstelling: Eveline van Dijk, Diego Pos. Research: Dorothee Forma.

12 mei Geteld worden ze toch...

Tot nu toe hield de burgerlijke stand bij wie lid is van een kerk en wie niet. De SILA zal deze gegevens in de toekomst ontvangen van de gemeentelijke bevolkingsadministratie. Dit is niet alleen strijd met de grondwettelijke bescherming van de levenssfeer, maar volgens de plannen van minister Van Dijk (CDA) blijft iedereen die als kerklid in de burgerlijke stand staat ingeschreven lid van die kerk, tenzij men het tegendeel uitdrukkelijk kenbaar maakt. Het HV vindt dit de omgekeerde wereld. De kans is groot dat de situatie zoals ze nu is wordt gehandhaafd. En daarmee blijft de overheid haar beleid bijvoorbeeld de bouw van scholen en bejaardenhuizen op dit schijngetallen baseren. Samenstelling: Jos Kuyer en Roelf-Jan Wentholt.

26 mei Sex op de wip

2 juni De oppas

9 juni Ik wacht wel beneden

KWARTSLAG KOMT MET SERIE OVER SEKS, EROTIEK EN MACHT

De Oppas (2 juni)

Anton past een avond op Laura, het zesjarig dochtertje van vrienden. Voor het slapen gaan spelen ze samen. Als Anton Laura na een achtervolging gevangen heeft begint hij haar te kietelen. Ze heeft dolle pret en weet van geen ophouden. Als ze uiteindelijk in bad gaat, wordt de stoeipartij met waterspuiten voortgezet. Dan wordt Anton zich plotseling bewust van zijn gevoelens voor Laura. Regie: Casper Verbruggen

Ik wacht wel beneden (9 juni)

De invloed van gebeurtenissen strekt zich vaak over jaren uit. Wat kinderen zien werkt door. Volwassen geworden is het soms moeilijk beelden uit je jeugd uit te wissen. Beelden van een bruto optreden, een hand op de schouder en de gevoelens daarbij. Het kan allemaal het latere gedrag en de latere relaties bepalen.

„Ik wacht wel beneden” is een programma waarin de Duitse filmmaakster Hermine Huntgeburth drie vrouwen en een meisje samen een verhaal laat vertellen.

Ik heb altijd gedacht... (16 juni)

ANONE, de cartoonist van De Groene, Propria Cures en de Humanist over sex, erotiek & macht. Samenstelling: Piet Brinkman en Martin Šimek.

Uitzending steeds op Nederland 3, van 22.05 tot 22.20 uur.

Drie discussieprogramma's over sex, erotiek & macht.

Sex op de wip (26 mei)

Dat kinderen ook erotische en seksuele gevoelens hebben wordt door volwassenen vaak niet gezien. En als kinderen er uiting aan geven tolereren ouders en opvoeders het in de praktijk meestal

Kwartslag besteedt deze zomer veel aandacht aan Sexualiteit, Erotiek en Macht. Drie discussieprogramma's van veertig minuten in de maanden mei, juni en juli, even zoveel uitzendingen van een kwartier en ook de HV-radio trekt twee keer een uur uit voor dit thema. De programmamakers willen door het naast en tegenover elkaar plaatsen van verschillende gezichtspunten over erotische en seksuele relaties en het machtsaspect dat daarbij speelt, de kijkers en luisteraars aan het denken zetten. Met vragen als: Is mijn mening eigenlijk wel zo vanzelfsprekend? En in hoeverre spelen daarbij allerlei vormen van macht een rol? De discussieprogramma's bestaan uit een combinatie van documentaire en gedramatiseerde onderdelen. Het zijn géén discussies tussen louter „deskundigen”, maar nuancering van standpunten van mensen die een persoonlijke betrokkenheid hebben bij het onderwerp.

niet.

Toch is seksualiteit voor kinderen belangrijk om te leren hun eigen identiteit te vormen. Waarom stelt de volwassen wereld dan haar grenzen aan de kinderen? En waar liggen die grenzen?

Baas boven baas (23 juni)

In elke relatie, of het nou een werk-, vriendschaps-, ouder/kind- of liefdesrelatie is, is er sprake van machtsverschillen. We staan daar nauwelijks bij stil. Behalve als het machtsverschil gekombineerd wordt met sex. In situaties waar de één afhankelijk is van de ander, zoals bijvoorbeeld die van werkgever-werknemer, docent-leerling of dokter-patiënt, is een seksuele relatie vaak meteen verdacht.

Maar wat verandert er in zo'n relatie als er sex bij komt? En zijn die machtsverschillen per definitie een obstakel voor een erotische relatie? Wie probeert er binnen een dergelijke verhouding wat te bereiken? Impliceert het verkeren in een machtspositie binnen een seksuele relatie het misbruiken ervan? En waarom zou je niet iets mogen bereiken door middel van erotiek en sex?

Sex als topsport of de Macht van de Mythen (21 juli)

Sexualiteit wordt beheerst door een aantal ongeschreven spelregels die door de meeste deelnemers worden gehanteerd. Sex moet bijvoorbeeld spontaan, anders wordt het niks. Een beetje kerel moet scoren, een erektie betekent dat er ook geneukt moet worden. En we weten het stel dat onder de wekelijkse rondetijd van 2.4 komt.

Het hoogste genot is gelijktijdig klaar komen, al het andere is een mislukking en derhalve ook niet plezierig. Sex behoort relatiegericht te zijn. Op zijn minst gebeurt het uit genegenheid, liefst uit liefde. We hebben misschien onze wilde perioden, maar uiteindelijk gaat het toch om settelen en een vaste seksuele relatie.

Geven al deze regels en „musts” onze werkelijke behoefte weer of zijn het slechts mythen waar iedereen bewust of onbewust last van heeft?

Alle drie discussieprogramma's zijn samengesteld door Eveline van Dijck, Carel Jansen, Diego Pos, Moniek van de Vall. Uitzending steeds op Nederland 3, van 20.30 tot 21.10 uur.

Aids-test

Het Humanistisch Verbond wijst de verplichte aids-test af. Dat is waarschijnlijk het hoofdbestuur, want mijn oordeel is niet gevraagd. Het hoofdbestuur huilt, men vergeve mij de term, met de wolven mee. Er zijn al zoveel van dit soort verklaringen, altijd gebaseerd op dezelfde argumenten:

- grote geestelijke problemen voor de geïnfecteerde
- waarbij niet zeker is of en op welke termijn de ziekte manifest zal worden en
- het niet 100% perfect zijn van de test

Het laatste argument lijkt mij - logisch gezien - overbodig, wanneer men de eerste twee aanhangt.

Alleen bij zwangerschap, aldus de stellingname in het april-nummer van „de Humanist”, kan de test worden aanbevolen. Het is dan wel wat laat, want de vrucht kan dan al besmet zijn. En aangezien bijna alle vrouwen in hun leven zwanger worden, komt het toch neer op het testen van iedereen, incl. de mannen, waarzonder nu eenmaal geen zwangerschap kan ontstaan. En wanneer één van beiden positief blijkt, moet dan een test bij de vrucht worden gedaan teneinde na te gaan of deze besmet is? En zo ja, komt er dan geen zedelijke vraag: moet er worden geaborteerd? Ik hoop tenminste, dat zich in het HV niet zoveel abortus-enthousiastelingen bevinden: iedere vrucht is in aanleg een eigen wezen. Een ethische afweging, alvorens het te vernietigen, lijkt mij nodig. Preventie van tot noodsituaties leidende zwangerschappen heeft volledige voorkeur boven afbreken ervan. Preventie is ook een uiting van de verantwoordelijkheid, die mensen voor zichzelf en anderen dragen. Dat lijkt mij toch een uitgangspunt van het humanisme.

Juist daarom betreur ik het, dat het hoofdbestuur niet anders doet dan anderen na-

praten. Als ik de cijfers goed volg bedraagt het aantal aids-patiënten in Nederland ± 500 (waarvan de helft overleden). Daaronder bevindt zich een ijsberg, die op enkele tienduizenden wordt geschat. Van primair belang is, dat er enig afweermiddel tegen het virus wordt gevonden. Zolang daarover geen optimistische geluiden worden vernomen, is het van nog groter belang, dat die ijsberg niet groter wordt. Het kan haast niet anders dan onder die tienduizenden zijn er velen, die zich van niets bewust zijn, sterker, van mening zijn dat het onmogelijk is, dat zij positief zijn. En op die wijze groeit, bij wisselende seksuele contacten, die ijsberg steeds maar aan.

Uitgangspunt van een HV-verklaring op dit terrein lijkt mij in de eerste plaats een beroep op de verantwoordelijkheid van mensen. Dat betekent niet, dat de genoemde argumenten van geen belang zijn, maar wel dat potentiële sero-positieven actief worden opgespoord door het nagaan van de relaties, die aids-patiënten en reeds bekende positieven in de afgelopen jaren hebben gehad. En door hen bewust te maken van de evt. besmettingsgevaaren voor anderen (en voor door hen gewilde kinderen) en de verantwoordelijkheid, die wat dat betreft bij hen berust. Dat zal niet in alle gevallen tot een

test leiden, maar wel tot een meer positieve, maatschappelijke benadering van het vraagstuk. Of zulks op den duur zal leiden tot testverplichtingen, moet worden afgewacht. In ieder geval is het een poging de ondergrondse veenbrand, die momenteel aan de gang is, te stuiten. Hoe verder die doorwoekert, des te sterker zal waarschijnlijk de reactie zijn, die daar opvolgt.

J. Varkevisser (Bussum)

Aids-test

Uw mening ten aanzien van aids-tests kan ik niet geheel onderschrijven. Er zijn situaties denkbaar waarin het niet onderkennen van besmetting met het aids-virus konsekwenties kan hebben voor anderen. Aangezien een humanist verantwoordelijk is voor zijn eigen daden, maar leeft in solidariteit met anderen, zal hij niet kunnen volstaan met een categorische afwijzing van de aids-test.

Enkele konkrete situaties:

- Aids-test bij een medisch onderzoek in verband met sollicitaties dient in principe afgewezen te worden. Een uitzondering kan gevormd worden voor een baan die bijvoorbeeld mogelijkwerwijs bloedcontact met anderen met zich meebrengt.
- Aids-test voor een pensioenverzekering moet mogelijk zijn. Pensioenverzekering dient ter afdekking van

een risico met een berekende waarschijnlijkheid. Ook mensen met hartafwijkingen, longziekten e.d. kunnen niet onbeperkt verzekerd worden. Bovendien dient, hoe hard het ook klinkt, onder ogen te worden gezien dat kwaadwillenden de verzekering gebruiken om de nabestaanden te verzekeren van een goede uitkering terwijl reeds het risico van overlijden bekend was.

- Aids-test voor een ziektekostenverzekering is niet toelaatbaar, omdat dit gegeven niets verandert aan de plicht tot verzorging van een zieke aids-patiënt.

- Het weigeren van een aids-test in verband met een operatie dient de behandelend geneesheer en verpleegkundigen het recht te geven een operatie te weigeren. Ook zij hebben recht om zich te beschermen met extra daartoe geëigende maatregelen, die genomen kunnen worden bij operaties van patiënten met een mogelijk aids-virus.

Uw mening omtrent het ongevraagd mededelen van het resultaat van een aids-test is te billijken uit het oogpunt van het zelfbeschikkingsrecht van de mens, maar doet mijns inziens geen recht aan het humanistische standpunt dat de mens verantwoordelijk is voor zijn daden en daarvan impliciet dan ook de konsekwenties dient te dragen.

Hilco Klomp (Eibergen)

HET HV GEBEUREN

Hoofdbestuur buigt zich over seksualiteit met kinderen

Het vraagstuk van de pedoseksualiteit heeft de afgelopen maanden verscheidene HV-leden beziggehouden. Aanleiding was een artikel in NRC Handelsblad van 29 februari, geschreven door John Luijs. Omdat onder het artikel was vermeld dat de auteur hoofdbestuurder is van het Humanistisch Verbond, verkeerde een aantal HV-leden in de veronderstelling dat dit artikel de opvatting van het Verbond over pedoseksualiteit weergaf. Op 19 maart heeft Jorine Boegem als algemeen sekretaris van het HV in een ingezonden brief in de NRC duidelijk gemaakt, dat het artikel op persoonlijke titel was geschreven. Zij voegde daar aan toe: „Het hoofdbestuur verwacht over enige tijd met een afgewogen standpunt over pedoseksualiteit naar buiten te treden, mede op basis van de in het Verbond al gevoerde en nog verder te voeren discussies.“

In zijn vergadering van 13 april heeft het hoofdbestuur een studiekommissie pedoseksualiteit ingesteld, onder voorzitterschap van Arie den Broeder. De commissie telt vijf hb-leden, terzijde gestaan door een aantal deskundigen. Bijdragen aan de gedachtenvorming worden door de commissie op prijs gesteld; deze kunnen worden gericht aan het hoofdbestuur (via het bekende HV-adres). Zodra het bestuur zijn standpunt over dit onderwerp heeft bepaald, zal hieraan aandacht worden besteed in de Humanist. (BB)

Avontuurlijke jongerenweek in Ardennen

Kanoën, bergklimmen, fietsen en grottenonderzoek. Dat staat je aan sportiefs te wachten als je 23 tot 30 juli meegaat met de HV-jongerenweek. Het is bedoeld voor

jongeren tussen 13 tot en met 17 jaar en plaats van aktie zijn de Belgische Ardennen. Ervaring hoef je niet te hebben. Wil je meer weten? Kijk dan in de Humanist van april (pagina 27) of bel met Gerrie de Bruin: 033-801551 (Adres: Eikenlaan 28, 3828 BZ Hoogland.)

Weekend over Humanisme

Van vrijdagavond 3 t/m zondagmiddag 5 juni vindt een weekend „Humanisme“ plaats, georganiseerd door de sekte Vorming van de afdeling Verenigingszaken. Hoofddoel van het weekend is het geven van een aanzet tot het organiseren in de gemeenschappen (afdelingen) van kursussen, gespreks-groepen of lezingen rond het onderwerp „Humanisme, wat is dat eigenlijk?“ Het weekend is met name bedoeld voor mensen die in dergelijke activiteiten het voortouw willen nemen (als gespreksleider, inleider of organisator). De deelnemers worden in de gelegenheid gesteld kennis en ervaring op te doen en uit te wisselen met betrekking tot onderwerpen als: „Grondbeginselen van het humanisme“, „Humanisme als levensovertuiging“, „De aktuele maatschappelijke betekenis van het humanisme“, „Humanisme, feminisme en macht.“ Tot de inleiders op het weekend behoren o.a. Rob Buitengeweg, Albert Nieuwland, Frank de Mink en Hildegard Wassenaar. Bij het toegankelijk maken van een onderwerp als „Humanisme“ speelt de keuze van de werkvorm een belangrijke rol. Ook dit aspect krijgt op het weekend de nodige aandacht.

Het weekend vindt plaats in vormingscentrum de Klencke (Oosterhesselen, bij Emmen). De deelnamekosten zullen rond de f 95,- liggen. Geïnteresseerden wordt geadviseerd ook even contact

op te nemen met het bestuur van hun afdeling om na te gaan wat de plannen zijn met betrekking tot dit onderwerp. Dan kan ook gesproken worden over een mogelijke tegemoetkoming in de kosten. Voor inlichtingen en aanmeldingen kan men terecht bij het Humanistisch Verbond, t.a.v. Ariane de Brauw (030-318145).

Jonge Humanisten vieren jubileum met kleur

Op zaterdag 4 juni is het zover. Dan vieren de Jonge Humanisten het feit dat ze tien jaar bestaan. Reden dus voor een groot feest.

Het feest zal in het teken staan van 'kleuren.' Dit houdt o.a. in dat de feestzaal kleurig aangekleed wordt en dat verwachten we ook van de feestgangers. Het maakt dus niet uit wat je aantrekt als je maar kleur kent. Het feest begint om 6 uur met een drankje, gevolgd door 'n koud buffet. De swingavond m.m.v. de Nieuwegeinse band „Nice Try“ begint om 21.30 uur. Het gehele gebeuren vindt plaats in het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof II te Utrecht. De kosten voor het eten bedragen 10 gulden.

Je kunt je aanmelden voor het koud buffet via een briefkaartje naar het Humanistisch Verbond t.a.v. Margot Klute, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, met gelijktijdige overmaking van 10 gulden op gironummer 197930 van het HV o.v.v. 10 jaar Jonge Humanisten. Voor meer informatie: Eveline de Vries, tel. 03402-66926.

Bestuur komt met plannen in Gouda

Op donderdag 19 mei houdt de afdeling Midden Holland de jaarlijkse ledenvergadering in de Zuidrandflat, De la Reylaan 101, Gouda. Aanvangstijd is 20.00 uur. Naast

aandacht voor zaken die normaliter op een jaarvergadering aan de orde plegen te komen, zal het bestuur van de afdeling de leden enkele specifieke plannen voorleggen. Het gaat daarbij onder meer om bezinningsactiviteiten en andere bijeenkomsten alsmede meer aandacht voor de vertegenwoordiging door HV-leden in besturen van maatschappelijke organisaties.

Kastelentocht in Noord-Holland

Het grote kapiteinshuis in Edam met de wiebelende watervloeren, het tsaar Peterhuisje in Zaandam, kasteel Marquette (koffie) bij Heemskerk, de ruïne van Brederode, kasteel Dever bij Lisse, kasteel Teijlingen bij Sassenheim (ook een ruïne) en kasteel Oud-Poelgeest (Boerhave). Het kan nog wat veranderen, maar dat is een beetje het plan van de afdeling Den Haag/Wassenaar. Dat zal zijn op 17 of 18 juni. Meer weten, of u wilt zich al direkt opgeven? Bellen met A.v.d. Noordaa. 070-455322

Wandelen in de Merwelanden

De gemeenschappen Gorinchem en Dordrecht organiseren op zondagmorgen 15 mei een wandeling door de Merwelanden. U wordt begeleid door een vogeldeskundige en een boom- en plantdeskundige. Vertrek is om 9.00 uur vanaf het station Gorinchem. Meer informatie: tel. 01830-23876.

Beeldende kunst in Groningen

De relatie tussen humanisme en beeldende kunst, daar gaat het over op 19 mei in Groningen. Plaats van handeling is het Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2 in Groningen. Aanvang is 20.00 uur.

Aktie Steunfonds 1988:

Humanistisch geestelijk werk in elk ziekenhuis

Ziek zijn, verpleegd of verzorgd moeten worden. Het zijn vaak gebeurtenissen die diep ingrijpen in een mensenleven en die aanleiding kunnen zijn om het leven met andere ogen te gaan bekijken.

In zo'n situatie is het goed om steun te kunnen putten uit een eigen levensovertuiging.

Humanistisch-geestelijke verzorging is er in een toenemend aantal algemene ziekenhuizen met een al dan niet regionale functie, in psychiatrische ziekenhuizen, in instellingen voor zwakzinnigenzorg, kategoriale ziekenhuizen (zoals een ooglijdersgasthuis of kankerinstituut), in verpleeghuizen, verzorgingstehuizen en revalidatiecentra.

Maar het is er nog veel te weinig: in slechts 8 procent van de verpleeghuizen en in 16 procent van de ziekenhuizen. En dat terwijl de helft van de Nederlandse bevolking buitenkerkelijk is...

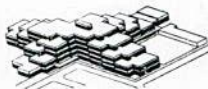
Eigenlijk zou in al deze instellingen humanistisch-geestelijke verzorging moeten zijn!

HSN herdenkt 1968

In 1988 is het twintig jaar geleden dat in Nederland een proces van ontvoogding en verzet tegen de gevestigde orde tot een climax kwam en een beweging van democratisering en emancipatie in gang werd gezet. Het was het magische jaar 1968. Het Humanistisch Studiecentrum Nederland (HSN) zal hieraan op 25 juni een studiedag wijden met als thema: 1968-1988: Autoriteit en Emancipatie in Humanistisch Perspectief.

Op deze dag zullen 's ochtends vier lezingen worden gehouden over de (beoogde) veranderingen op het gebied van politiek, cultuur, wetenschap en levensstijl. 's Middags zal er een forum-diskussie plaatsvinden en een kulturele manifestatie in de jaren '60 stijl. Hoewel de dag in principe voor een breed publiek bedoeld is, richt het HSN zich in eerste instantie op de humanistische achterban vanuit de vraag: in hoeverre kan „1968“ – door de nadruk die gelegd werd op het zich losmaken uit autoritaire kaders en op individuele vrijheid en verantwoordelijkheid – gezien worden als een belangrijk moment in de ontwikkeling van het humanisme.

STICHTING BEJAARDENHUISVESTING BREDA OP HUMANISTISCHE GRONDSLAG
BEJAARDENCENTRUM DE IJPELAAR

bestaande uit een verzorgingstehuis met 130 bewoners en uit 72 aanleunwoningen, roept kandidaten op voor de functie van

Humanistisch geestelijk raadvrouw/man

Werkzaamheden:

- zorg dragen voor een aanbod van geestelijke verzorging t.b.v. de bewoners;
- bijdragen aan een goed leefklimaat op basis van humanistische principes;
- bieden van ondersteunende activiteiten t.b.v. medewerkers.

Gevraagd:

- een (nagenoeg afgeronde) opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut;
- affiniteit met de problematiek van de ouder wordende (tot hoog bejaarde) mens.

Geboden wordt:

- aanstelling 12½ uur per week, zo mogelijk met ingang van afronding sollicitatieprocedure;
- rechtspositie volgens richtlijnen CAO-bejaardentehuizen;
- salariering in schaal 11, CAO-bejaardentehuizen, afhankelijk van opleiding en ervaring;
- aanstelling geschiedt bij de H.S.G.V.-Utrecht.

E.e.a. in overleg met het HV, coördinatrice mevr. P. L. Hobbelman, tel.: 030-318145.

Inlichtingen bij:

- de heer W. J. Kok, directeur, tel.: 076-651950;
- de heer G. de Baat, bestuursoll. coördinator, tel.: 01653-5073.

Sollicitaties binnen drie weken na het verschijnen van dit blad te richten aan G. de Baat, Wilgenrijs 5, 4711 PK St. Willebrord.